

МОНГОЛ УЛСЫН
ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН САЙДЫН
ТУШААЛ

2022 оны 03 сарын 18 өдөр

Дугаар А/151

Улаанбаатар хот

Хүчирхийлэлд өртсөн хүүхэд, өсвөр
үеийнхэнд эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ
үзүүлэх заавар батлах тухай

Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуулийн 24 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэг, Эрүүл мэндийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.24, Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тухай хуулийн 5.1.1 дэх заалт, Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.3 дахь хэсэг, 18.1.3 дахь заалтыг тус тус үндэслэн ТУШААХ нь:

1. "Хүчирхийлэлд өртсөн хүүхэд, өсвөр үеийнхэнд эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх заавар"-ыг хавсралтаар баталсугай.

2. Тушаалын хэрэгжилтийг хангахад улсын хэмжээнд хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, эрт илрүүлэх, оношлох, эмчлэх, сэтгэц-нийгмийн нөхөн сэргээх тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх, мэргэжил, арга зүйгээр хангах, үйл ажиллагаанд нь хяналт тавихыг Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төв /Л.Насанцэнгэл/-д үүрэг болгосугай.

3. Тус тушаалыг хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулж, хэрэгжилтэд шаардагдах хүний нөөц, санхүүжилтийг батлагдсан төсвийнхөө хүрээнд багтаан шийдвэрлэж, хэрэгжилтийг ханган ажиллахыг аймаг, нийслэлийн эрүүл мэндийн газар, өмчийн бүх хэлбэрийн эрүүл мэндийн байгууллагын дарга, захирал нарт үүрэг болгосугай.

4. Тушаалын хэрэгжилтэд хяналт тавьж, мэргэжлийн удирдлагаар ханган ажиллахыг Нийтийн эрүүл мэндийн газар /Д.Баярболд/-т даалгасугай.

САЙД

С.ЭНХБОЛД

141220788

Сайдын тушаал-А

Эрүүл мэндийн сайдын
2022 оны 03 сарын 18 өдрийн
А/151 тушаалын хавсралт

Хүчирхийлэлд өртсөн хүүхэд, өсвөр үеийнхэнд эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх заавар

Нэг. Нийтлэг үндэслэл

1.1. Хүчирхийлэлд өртсөн хүүхэд, өсвөр үеийнхнийг эрт илрүүлэх, эмнэлгийн тусламж үйлчилгээг зөв, оновчтой үзүүлж, хүчирхийлэлд өртсөний дараах эрсдэлийг бууруулах, нөхөн сэргээхэд энэхүү зааврын зорилго оршино.

1.2. Хүчирхийлэлд өртсөн өсвөр үеийнхэнд үзүүлэх эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль, Хүүхэд хамгааллын тухай хууль, Хүүхдийн эрхийн тухай хууль, Гэрч хохирогчийг хамгаалах тухай хууль, Эрүүл мэндийн тухай хууль, Эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээний тухай хууль, Хувь хүний нууцын тухай хууль, Байгууллагын нууцын тухай хууль болон бусад дагалдан гарсан дүрэм журмын хүрээнд үзүүлнэ.

1.3. Энэхүү зааврыг эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлж байгаа өмчийн бүх хэлбэрийн эрүүл мэндийн байгууллага, эмч, эмнэлгийн ажилтан үйл ажиллагаандаа мөрдлөг болгоно.

1.4. Хүчирхийллийн хохирогчид үйлчилгээ үзүүлэхдээ үйлчлүүлэгчийн бие даасан байдал, хувийн онцлог, соёлын өвөрмөц байдал, ялгаатай хэрэгцээг харгалзаж үйлчлүүлэгч бүрийн нэр төр, эрхэм чанарыг хүндэтгэсэн, нууцлалыг хадгалсан, чанартай, сэтгэл гаргасан тусламж, үйлчилгээг үзүүлнэ.

1.5. Гэр бүлийн хүчирхийлэл нь олон талт үр дагаврыг хохирогч, гэр бүлийн бусад гишүүдэд авчирдаг тул хүчирхийлэлтэй тэмцэх, сэргийлэх тусламж, үйлчилгээ нь цогц, бүх байгууллагуудын оролцоо, үүрэг хариуцлагыг тодорхой болгосон байна.

1.6. Гэр бүлийн болон бэлгийн хүчирхийлэлд өртөгсдөд эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуулийн 23, 27, 29, 37.1, 37.2, 38, 39, 40, 41 дугаар зүйлд заасан тусламж, үйлчилгээг /илрүүлэх, мэдээлэх, нууцыг хадгалах, баримтжуулах, холбон зуучлах, эргэх холбоо тогтоох, нөхөн сэргээх/ харилцан уялдаатай, зохион байгуулалттайгаар үзүүлэхэд оролцох, гүйцэтгэх ажлыг удирдлага, зохион байгуулалтаар хангана.

1.7. "Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль"-ийн 15, 27 дугаар зүйлд эрүүл мэндийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын болон эмч, эрүүл мэндийн ажилтны чиг, үүргийг тодорхойлж, гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртсөн хохирогчдод эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ, сэтгэл заслын үйлчилгээг үзүүлэх, нууцыг хадгалах, хүчирхийллийг илрүүлэх, мэдээлэх, таслан зогсоох, мэргэжлийн дүгнэлт гаргах, нууцыг хадгалах, холбон зуучлах, хамтран ажиллах, мэдлэг ур чадвараа дээшлүүлэх сургалтад хамрагдаж байх үүргийг хүлээнэ.

Хоёр. Нэр томьёо, тодорхойлолт

2.1. "Хүчирхийлэл" гэж санаатай, зохион байгуулалттай, олон жилийн түүхэн хөгжлийн явцад бэхжин институтлагдсан соёл иргэншил, итгэл үнэмшлээс үүдэлтэй, өргөн тархацтай нийгмийн эрүүл мэндийн асуудал бөгөөд энэ нь хувь хүн, гэр бүл, нийгмийн тодорхой бүлэг буюу хэсэг хүмүүсийн бие махбод, сэтгэл санаанд цочрол

гэмтэл учруулах, амь насыг нь бүрэлгэх зэрэг нийгэм эдийн засгийн хөгжилд асар их хор хохирол дагуулдаг сөрөг зан үйлдэл юм.

2.2. **“Гэр бүлийн хүчирхийлэл”** гэж гэр бүлийн хүрээнд Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль /ГБХТТХ/-ийн 3-р зүйлд заасан аль нэгэн этгээд нөгөө этгээдийн эрх, эрх чөлөөг зөрчиж гэм хор учруулсан, эсхүл учруулахаар заналхийлсэн эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй үйлдэл, эс үйлдэхүйг; ...гэрлэлтээ хуульд заасны дагуу төрийн эрх бүхий байгууллагад бүртгүүлсэн, эсхүл бүртгүүлээгүй боловч хамтын амьдралтай байгаа хүмүүс, түүнчлэн Гэр бүлийн тухай хуульд заасны дагуу хүүхдийг гэр бүлдээ авч хүмүүжүүлсний эсхүл асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч тогтоосны үр дүнд тухайн иргэний асрамжид байгаа этгээд нэгэн адил хамаарагдана;

2.3. **“Гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогч”** /цаашид “хохирогч” гэх/ гэж гэр бүлийн хүчирхийллийн улмаас сэтгэл санаа, эдийн засаг, бие махбод, бэлгийн халдашгүй байдлаараа хохирсон хүнийг;

2.4. **“Гэр бүлийн хүчирхийллийн бие махбодын хэлбэр”** гэж энэ хуулийн 3 дугаар зүйлд заасан этгээд нөгөө этгээдээ өөрийн эрхшээлд байлгах, гэр бүлийн харилцаанд давамгайл байдал тогтоох зорилгоор хүч хэрэглэн биед нь халдсаныг;

2.5. **“Гэр бүлийн хүчирхийллийн сэтгэл санааны хэлбэр”** гэж энэ хуулийн 3 дугаар зүйлд заасан этгээд дээрх зорилгоор нөгөө этгээдээ айлган сүрдүүлэх, заналхийлэх, мөрдөн мөшгөх, доромжлох, нэр төр алдар хүндийг гутаах, ах дүү, хамт олноос нь тусгаарлах, хүсэл зоригийнх нь эсрэг үйлдэл хийлгэхийг албадах, тулган шаардах зэргээр үг яриа, үйл хөдлөлөөрөө сэтгэл санааны дарамтанд оруулсныг;

2.6. **“Гэр бүлийн хүчирхийллийн бэлгийн хэлбэр”** гэж уг хуулийн 3 дугаар зүйлд заасан этгээд дээрх зорилгоор нөгөө этгээдийнхээ бэлгийн халдашгүй байдал, бэлгийн эрх чөлөөг зөрчсөн, хүүхдээ бэлгийн харилцаанд оруулахаар завдсан, оруулсан, бэлгийн шинжтэй бусад үйлдэлд уруу татсан, шаардсан зэрэг үйлдлийг;

2.7. **“Гэр бүлийн хүчирхийллийн эдийн засгийн хэлбэр”** гэж уг хуулийн 3 дугаар зүйлд заасан этгээд дээрх зорилгоор нөгөө этгээдийнхээ хөдлөх ба үл хөдлөх, түүнчлэн мөнгөн хөрөнгө, цалин хөлсийг эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах эрхийг хууль бусаар хязгаарласныг;

2.8. **“Хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэл”** гэж нь хэн нэгэн этгээд, өөрийн хүч, эрх мэдэл, давуу талаа ашиглан хүүхдийн халдашгүй дархан байх эрх, эрх чөлөөг зөрчсөн, гэм хор учруулсан, эсвэл учруулахаар завдсан, түүнийг хамгаалах ба урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ аваагүй үйлдлийг;

2.9. **“Эрсдэлт нөхцөлд байгаа хүүхэд”** гэж эрүүл мэнд, амь нас, аюулгүй байдал, хөгжих хэвийн орчин нь алдагдсан, эсхүл асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч, хууль ёсны төлөөлөгчгүй, эсхүл гамшиг, онцгой байдлын нөхцөлд байгаа хүүхдийг;

2.10. **“Бэлгийн дарамт”** гэж бусдыг хүсээгүй байхад нь бэлгийн сэдлээ үг хэлээр, биеэр буюу өөр хэлбэрээр илэрхийлсэн, эсхүл хурьцал үйлдэхээс аргагүй байдалд оруулсан, мөн бэлгийн сэдлийн улмаас ажил, албан тушаал, эд материал, сэтгэл санааны болон бусад байдлаар хохироох үр дагавар бүхий тэвчишгүй орчин үүсгэх, айлган сүрдүүлэх, тулган шаардах зэрэг үйлдэл, эс үйлдэхүйг;

2.11. **“Нэг цэгийн үйлчилгээ”** гэж хохирогчийг эмнэлэг, төрийн, төрийн бус байгууллагад түр байрлуулан эмнэлгийн тусламж болон энэ хуульд заасан бусад үйлчилгээг нэг доор үзүүлэх ажиллагааг;

2.12. “Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх хамтарсан баг” /цаашид “хамтарсан баг” гэх/ гэж хохирогч, түүний гэр бүлийн гишүүнд энэ хуулийн 37, 38.1.1, 40, 41, 42 дугаар зүйлд заасан үйлчилгээг хамтран үзүүлэх сум, хорооны Засаг даргаар ахлуулсан зохион байгуулалтын хэлбэрийг;

2.13. “Түр хамгаалах байр” гэж гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртсөн, эсхүл болзошгүй хүчирхийлэлд өртөх магадлалтай хохирогч, түүний бага насны хүүхдийг тодорхой хугацаагаар байрлуулж, хохирогчид үйлчилгээ үзүүлэх газрыг хэлнэ.

Гурав. Хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэлд нөлөөлөх эрсдэлт хүчин зүйлсийг 3 бүлэгт ангилна. Үүнд:

3.1. Хувь хүний буюу хүүхдийн

- Нас;
- Хүйс;
- Тахир дутуу, хөгжлийн бэрхшээл;
- Оюун ухаан сэтгэхүйн хөгжил сул;
- Анхаарал тогтворгүй.

3.2. Гэр бүлийн зүгээс

- Хойд эцэг, эхтэй;
- Эцэг эхийнхээ нэгэнтэй нь амьдардаг;
- Эцэг эх нь хүүхэд байхдаа хүчирхийлэлд өртсөн;
Гэр бүлийн тааламжгүй харилцаа;
- Хүүхэд, эцэг эхийн харилцаа ойр дотно биш байдал;
- Эцэг эхийн анхаарал халамж сул;
- Олон хүүхэдтэй өрх гэр бүл;
- Өсвөр насандаа хүүхдээ төрүүлсэн ээж;
- Хатуу чанга гарын хүмүүжил;
- Эцэг эхийн хэн нэг нь сэтгэл гутрал буюу сэтгэцийн эмгэгтэй байх, архи мансууруулах бодис хэрэглэдэг.

3.3. Нийгэм хүрээлэн буй орчны хүчин зүйлс

- Нийгэм эдийн засгийн сул дорой байдал;
- Ажилгүйдэл;
- Ядуурал;
- Олон нийтийн тусламж дэмжлэг дутмаг;
- Хүн амын дунд архи, тамхи, мансууруулах бодис ихээр хэрэглэдэг;
- Хүчирхийллийг дэмждэг ёс заншил зэрэг зүйлүүд хамрагддаг.

Дөрөв. Хүчирхийллийн сөрөг үр дагавар

4.1. Бие махбодын талаас

Бэлгийн хүчирхийллийн улмаас охидод цус алдах, хэвлийн доогуурх архаг өвдөлт, бэлгийн замын халдварт өвчин, ДОХ, хүсээгүй жирэмслэлт, үр хөндөлт, мэдрэл дотоод шүүрлийн үйл ажиллагаа алдагдах зэрэг өөрчлөлтүүд илэрч болдог.

4.2. Сэтгэл зүйн талаас

Хүүхэд насандаа хүчирхийлэлд өртөхөд сэтгэл зүйн талаас сэтгэл гутрах, сэтгэл түгших, архи, мансуурах бодис хэрэглэх, айх, ичих, өөрийгөө бусдаас доогуур үнэлэх,

танин мэдэхүйн өөрчлөлт зэрэг шинжүүд илүүтэй тохиолддог бол сэтгэцийн эмгэгүүдээс сэтгэл зүйн гэмтлийн дараах стрессийн эмгэг, сэтгэл гутрах, сэтгэл түгших, диссоциатив эмгэг, психосоматик өвчин, нойрны болон хооллох дурын эмгэг илүүтэй тохиолддог байна.

4.3. Зан үйлийн талаас

Хүчирхийлэлд өртсөн хүүхэд зожигрох, хэт эмзэг болох, эсэргүүцэн сэргөлдөх, нийгмийн эсрэг янз бүрийн зан үйл гаргах, насанд хүрэгчидтэй адилхан дүр төрх үзүүлэх, гэрээсээ олон хоног сараар дайжих, гадуур тэнэж, дахин хүчирхийлэлд өртөж болно. Мөн архи, мансууруулах бодис хэрэглэх, этгээд бэлгийн зан үйл гаргах ба өөрөө хүчирхийлэгч болж гэмт хэрэгт холбогддог байна.

4.4. Танин мэдэхүй болон нийгмийн талаас

Өөрийгөө үнэлэх үнэлэмж буурсантай холбоотой нийгмийн харилцаанд ороход олон бэрхшээл учирч, сурах чадвар алдагдах, сургууль хамт олон найз нөхдөөсөө хөндийрөх, сурлагадаа муудах, хичээлдээ явахгүй байх, сургууль сольж, шилжих гэх мэт олон асуудлуудтай тулгардаг. Хүчирхийлэлд өртсөн хүүхэд эцэг эх, асрамжлагчтайгаа айдастай харилцаанд орсноос бусдад итгэл алдарч, томчуудын зааж буй зүйлд сурах сонирхолгүй болдог. Тэд бусдын сэтгэл хөдлөлийг ойлгох, өөрсдийнхөө сэтгэл хөдлөлийг хянах, зохицуулах чадвар буурснаас үе тэнгийнхэнтэйгээ харилцахад олон бэрхшээл учирдаг.

4.5. Эдийн засгийн талаас

Хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэл нь хүүхдийн сэтгэл санаа, зан үйл, нийгмийн асуудалд нөлөөлөөд зогсохгүй тухайн улс орны хууль зүй, эрүүл мэнд, нийгмийн халамжийн байгууллагуудад зарцуулах өртөг зардлыг нэмэгдүүлдэг байна.

Иймд нийгэм хамт олон, сургууль, гэр бүл хамтдаа хүчирхийлэлд өртсөн хүүхэд өсвөр үеийнхнийг цаашид хэвийн амьдрах, суралцах, нийгмийн харилцаанд амжилттай орох зэрэг өдөр тутмын энгийн хэмнэл рүү нь хөтөлж, сэтгэл зүйн байдал нь дахин сайжрахад бүхий л чадлаараа туслах хэрэгтэй.

Тав. Хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдэд эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх зарчим

Хүчирхийлэлд өртсөн, тэр тусмаа бэлгийн хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдэд эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг нэг дор төвлөрсөн байдлаар, мөн сум, аймаг, дүүрэг, хот хоорондын болон салбар дундын зохицуулалтыг цогцоор үзүүлэхээр төлөвлөж, зохион байгуулах зарчмыг баримтална.

Хүүхэд өөрийгөө хамгаалах чадвар сул тул "Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль"-ийн дагуу хүчирхийллийн тохиолдол бүрийг холбогдох байгууллагад заавал мэдээлнэ.

5.1. Сэтгэлзүйн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэхэд тавигдах шаардлага

Хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдэд сэтгэл зүйн тусламж, үйлчилгээг үзүүлэхдээ тухайн нутаг дэвсгэрт харьяалагдах эрүүл мэндийн болон бусад холбогдох байгууллага, эмч, эмнэлгийн мэргэжилтнүүд дараах шаардлагыг хангана. Үүнд:

5.2. Эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэнд тавигдах шаардлага

Мэргэжлийн хувьд тавигдах шаардлага

- Хүний их эмч байх;
- Сэтгэл зүйн зөвлөгөө, тусламжийн талаар зохих мэдлэгтэй байх;
- Зонхилон тохиолдох сэтгэц, зан үйлийн эмгэгийн үеийн тусламж үзүүлэх чадвартай байх;
- Тасралтгүй сургалтад хамрагддаг, мэргэжил мэдлэгээ байнга дээшлүүлдэг, шаардлагатай үед бусад мэргэжилтнээс зөвлөгөө авч, тэдэнтэй мэдлэг, ур чадвараа харилцан солилцдог байх;
- Удирдлага, мэргэжил нэгт нөхөд, сэтгэл засалч эмч, сэтгэл зүйч, сувилагч, нийгмийн ажилтан, цагдаа, сайн дурынхантай хамтран ажиллах, өөрийн мэдлэгээ бүрэн хуваалцах, холбогдох мэдээллийг ойлгомжтой үг, хэллэгээр илэрхийлэх чадвартай байх;
- Орчиндоо дасан зохицох чадвартай байх;
- Ажлаас халшрах хам шинжээс өөрийгөө хамгаалах чадвартай байх;
- Хүүхэдтэй харилцах харилцаанд чин сэтгэлээсээ ханддаг байх;
- Хүүхдийн сэтгэл хөдлөлийг мэдэрч, түүнийг зөв үнэлэх чадвартай байх;
- Хүчирхийлэлд өртсөн хүүхэд, өсвөр үеийнхэнтэй ажиллаж байсан туршлагатай бол давуу талтай байх;
- Харилцааны ур чадвар эзэмшсэн байх;
- Хүнлэг, энэрэнгүй, өрөвч, зөөлөн сэтгэлтэй байх;
- Шүүмжлэлгүй хандах чадвартай байх;
- Хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдийн сэтгэл зүйн хэрэгцээг ойлгох, түүнийг хүндэтгэх чадвартай байх.

Бие, сэтгэцийн хувьд тавигдах шаардлага:

- Бие махбодын хувьд эрүүл чийрэг байх;
- Сэтгэл санааны хувьд тэнцвэртэй /эрүүл сэтгэцтэй/, стресст өртөөгүй байх.

Ёс зүйн хувьд тавигдах шаардлага:

- Тусламж үзүүлэх явцад хүүхэд, түүний гэр бүл, асран хамгаалагчтай хүндэтгэлтэй харилцаж, хор учруулахгүй байх;
- Хүүхэд, түүний хууль ёсны төлөөлөгч /эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч/-өөс тусламж үйлчилгээ үзүүлэх талаар таниулсан зөвшөөрөл бичгээр авах;
- Байгууллагын дотоод журам, тусламж үйлчилгээний стандарт, эмнэл зүйн удирдамжийг мөрдөж ажиллах;
- Хүүхдийн нууцтай холбоотой аливаа мэдээллийг санамсаргүй буюу санаатайгаар хөндлөнгийн хүмүүст болон тэдний дэргэд дэлгэх, шүүмжлэн ярихгүй байх;
- Мэргэжил, мэргэшсэн давуу байдлаа ашиглан эмнэлгийн, сэтгэл зүйн тусламж үйлчилгээ үзүүлэхээс татгалзахгүй байх;
- Эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн нь хүүхдийн бие махбод, сэтгэц, нийгмийн эрүүл мэндтэй холбоотой бичиг, баримтыг хуурамчаар үйлдэх, эсвэл хуурамч бичиг баримтад гарын үсэг зурах, нөхөж бичих, засварлах, устгах, хуудас солихгүй байх;

- Хүүхдийн нууцтай холбоотой бичиг баримтыг түүний зөвшөөрөлгүйгээр бусдад дамжуулах буюу ашиглуулахгүй байх;
- Шаардлагагүй тусламж үйлчилгээг зааварчлах, үзүүлэхгүй байх;
- Хүүхдэд тусламж үйлчилгээ үзүүлэх боломжтой байхад хувийн ашиг сонирхлын үүднээс өөр эмнэлгийн мэргэжилтэн, эмнэлгийн байгууллагаар үйлчлүүлэхийг албадахгүй байх;
- Тусламж, үйлчилгээнээс хүүхэд, түүний хууль ёсны төлөөлөгч /эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч/ татгалзсан тохиолдолд шийдвэрийг бичгээр авах;
- Сэтгэл зүйн тусламж үйлчилгээнд хамрагдаж буй хүүхэд өөртөө болон бусдад аюултай үйлдэл хийх бодол, төлөвлөгөөтэй байгаа тохиолдолд урьдчилан сэргийлэх үүднээс зохих албан тушаалтанд мэдэгдэх;
- Хүүхдэд сэтгэл зүйн тусламж үзүүлэх явцад түүний хувийн орон зайг нь хүндэтгэж харилцах;
- Хүүхэд, түүний хууль ёсны төлөөлөгчтэй /эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч/ харилцах явцад ёс зүйн зөрчил үүсэх эрсдэл тулгарвал тусламж, үйлчилгээ үзүүлэхээс татгалзаж болно. Энэ тохиолдолд татгалзах болсон үндэслэлээ хүүхэд, түүний хууль ёсны төлөөлөгч, өөрийн байгууллагын удирдлагад бичгээр мэдэгдэх бөгөөд дараагийн эмнэлгийн мэргэжилтэн тусламж үйлчилгээг бүрэн хариуцан авах хүртэл үүрэгт ажлаа үргэлжлүүлэн гүйцэтгэнэ;
- Сэтгэл зүйн тусламж үзүүлж буй эмнэлгийн мэргэжилтэн өөрийн сэтгэл хөдлөлийн асуудлыг шийдвэрлээгүй тохиолдолд хүүхэдтэй харилцахыг хориглоно;
- Эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн сэтгэл зүйн тусламж үйлчилгээ үзүүлж байхдаа хүүхдийг өвтгөж, эмзэглүүлэх үйлдэл гаргахгүй, мөн зохисгүй үгээр таагүй сэтгэгдэл төрүүлж болохгүй;
- Шүүхийн баримт нотолгоог хамгаалалт сайтай газар шилжүүлэн хадгалах;
- Хүчирхийлэлд өртсөн болон хүчирхийллийн болзошгүй эрсдэлд байгаа хүүхдийн талаарх мэдээллийг цагдаагийн албан хаагч, хамтарсан баг, гэр бүлийн асуудал хариуцсан төрийн болон төрийн бус байгууллагад өгнө;
- Хүчирхийлэлд өртсөн болон хүчирхийллийн болзошгүй эрсдэлд байгаа талаар хүүхдийн эцэг эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч, гэр бүлийн гишүүдэд тайлбарлан таниулна;
- Хүүхдэд эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээг стандарт, зааврын дагуу үзүүлэн баримтжуулна;
- Хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдэд яаралтай болон бусад эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээг үзүүлсний дараа тусгай хамгаалалтаар хангах эрх бүхий байгууллагын албан хаагчид дахин мэдэгдэж, хүлээлгэн өгнө.

Бусад шаардлага

- Эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн тухайн орон нутгийн ёс заншил, хэл соёлын талаар ойлголттой байж, хүүхдийн сэтгэл зүйн онцлог, шашин шүтлэгийг нь хүндэтгэн, анхаарал болгоомжтой хандана;
- Хүүхэд сэтгэл зүйн сорил бөглөх боломжгүй эсвэл сорилын хариугаар анхан шатны тусламж үйлчилгээ үзүүлэх боломжгүй бол эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн үндсэн болон төрөлжсөн мэргэжлийн тусламж руу шилжүүлнэ.

5.3. Сэтгэл зүйн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх өрөөнд тавигдах шаардлага

Хүүхдэд сэтгэл зүйн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх өрөө нь аюулгүй, гадны дуу чимээнээс бүрэн тусгаарлагдсан, өрөөний гэрэлтүүлэг хэт тод биш, хувийн орон зайд халдахааргүй, таатай сэтгэгдэл төрүүлэхүйц, нас, сэтгэхүйн онцлогт нь тохирсон байна.

5.4. Сэтгэл зүйн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх хугацаа

Хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдэд сэтгэл зүйн тусламж, үйлчилгээг үзүүлэхдээ хоногийн 24 цаг, 7 хоногийн бүх өдөр боломжтой байхаар зохицуулж, нэг удаагийн уулзалтыг 30-60 минут, шаардлагатай тохиолдолд 90 минут хүртэл хугацаанд үргэлжлүүлэх хэрэгтэй.

5.5. Сэтгэл зүйн тусламж үзүүлж буй эмч, эмнэлгийн мэргэжилтний хувцаслалт

- Зөв, цэвэр хувцаслах;
- Ажлын үнэмлэх, энгэрийн тэмдэг зүүх;
- Хүүхдэд сэтгэл зүйн зөвлөгөө өгч буй тохиолдолд хүүхдийн нас сэтгэхүйн онцлогоос шалтгаалан эмчийн дүрэмт хувцсыг өөрөөр, энгийнээр орлуулж болно.

5.6. Хүүхдэд сэтгэл зүйн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх үед хэрэглэхээс зайлсхийх үг хэллэгүүд

- Чи ингэж бодож болохгүй;
- Надад итгээрэй, би яг одоо чиний юу мэдэрч байгааг мэдэж байна;
- Өдий зэрэгтэй байгаа нь азтай шүү;
- Бүх юм сайхан болно;
- Азаар бүх зүйл дуусаагүй байна;
- Амьдрах сайхан;
- Бид бүгдээрээ үүнийг даваад гарна;
- Цаг хугацаа бүхнийг анагаана;
- Өөр сэдвээр ярилцацгаая.

5.7. Хүүхдэд сэтгэл зүйн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэгч эмч, эмнэлгийн мэргэжилтнийг хамгаалахад тавигдах шаардлага

Эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдэд сэтгэл зүйн тусламж үзүүлэх явцдаа хүчирхийллийн гэрч болох, тухайн үйл явдлаас хүчтэй цочрол авч, сэтгэл зүйн дарамтанд орсны улмаас цаашид тусламж, үйлчилгээг үзүүлэх боломжгүй нөхцөл үүсч болдог. Үүний хожмын үр дагавар нь эмч, эмнэлгийн мэргэжилтний сэтгэцийн эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлж, ажлаа орхих, таагүй мэдрэмж, сэтгэлийн түгшүүр насан туршид нь үргэлжилж ч болзошгүй.

Иймд эрүүл мэндийн байгууллага тухайн эмч, эмнэлгийн мэргэжилтнийг хүчирхийлэлд өртсөн хүүхэдтэй ажиллахаас өмнө болон дараа эмчийн сэтгэл зүйн байдлыг нь тодорхойлж, хүчирхийлэл хүний оюун санаанд яаж нөлөөлдөг болох, сэтгэлзүйгээ хэрхэн хамгаалах талаар сургалтад хамруулах хэрэгтэй.

Хэрвээ сэтгэл зүйн үнэлгээгээр цаашид хүчирхийлэлд өртсөн хүүхэдтэй үргэлжлүүлэн ажиллах боломжгүй нөхцөл үүссэн бол ажлыг нь зогсоох хүртэл арга хэмжээ авна.

Зургаа. Хүчирхийллийг илрүүлэх, үнэлэх, оношилгоо эмчилгээний дараалал

6.1. Хүүхдийн хүчирхийллийг илрүүлэх

Хүчирхийлэлд өртсөн хүүхэдтэй ажиллаж буй эмч, эмнэлгийн мэргэжилтнүүд өөрийн бодол санаа, үзэл бодол, сэтгэлгээг өөрчилж, тэвчээртэй, хүнлэг хандах хэрэгтэй. Мөн эмч өөрийн бодол санаа, шийдвэрээ хүүхдэд шууд тулгаж болохгүй бөгөөд ийм тохиолдол илрэхэд хүүхэд өөрийгөө хамгаалах сэтгэл зүйн байдалд орж, мэдрэмж, сэтгэл хөдлөлөө чөлөөтэй нээж чаддаггүй.

Сэтгэл зүйн гэмтэл авсан хүүхдүүд аливаа зүйлийг ялангуяа хэн нэгний тавьсан шаардлага, хүсэлт, сургамж, шүүмжлэлийг бодит байдлаас нь хэтрүүлэн томруулдаг шилээр харж буй мэтээр үнэлэх, буруугаар ойлгох, хүлээн авах хандлагатай байдаг тул ийм хүүхдүүдтэй ажиллахад маш их тэвчээр шаардагддаг.

Дээрх асуудлыг зөв зохистой шийдвэрлэж чадахгүй бол хичээл сурлагандаа муудах, сургууль завсардах, эрт жирэмслэх, архи, тамхи, мансууруулах бодис хэрэглэх, гэмт хэрэгт холбогдох цаашилбал нийгмээс гадуурхагдаж, ажилгүй, гэр оронгүй түүнчлэн нийгэмд дасан зохицох чадваргүй хүн болж хувирдаг.

Хүчирхийлэлд өртсөний улмаас бий болсон дараах шинжүүд тухайн үйл явдал болж өнгөрснөөс хойш 48-72 цагийн дараа багасч, 30 хоногийн дараа намждаг. Гэхдээ хүүхдүүд хүчирхийллийг нуух, худлаа ярих нь элбэг байдгийг эмч байнга санаж байх хэрэгтэй бөгөөд хүчирхийлэлд өртсөнийг илрүүлж харилцаа тогтоох нь бэрхшээлтэй байдаг. Хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдэд дараах нийтлэг шинж тэмдэг илэрдэг:

6.1.1. Хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдэд илрэх түгээмэл шинжүүд

- Насандаа зохицохгүй зан ааш гаргах;
- Хуруугаа хөхөх зэрэг хөгжил ухрах шинжүүд илрэх;
- Ээрэх, оройтож хэлд орох, хэл ярианы хөгжил муудах;
- Орондоо шээх эсвэл баах;
- Тайван бус байх;
- Сэтгэл түгших;
- Сэтгэлээр унах, гутрах;
- Өөрийгөө буруутгах;
- Горьдлого тасрах;
- Маш их айх;
- Анхаарал төвлөрөхгүй байх;
- Байнга хөдөлгөөнтэй байх;
- Бусадтай муудалцах, түрэмгий, дээрэлхүү хандах;
- Үе тэнгийн хүүхдүүдтэй харьцуулахад сурлагаар хоцрох;
- Гэрээсээ зугтаах, юм хулгайлах;
- Зожиг, бусад хүүхэдтэй хамт тоглодоггүй, харилцдаггүй байх;
- Худлаа ярих, хулгай хийх;
- Сургууль хамт олны үйл ажиллагаанд идэвхгүй байх;
- Аливаад хүйтэн хөндий хандах, уйтгартай байх;
- Бусдад итгэлгүй болох;
- Амьдралын сайн сайхан зүйлээс таашаал авахад хэцүү санагдах;
- Өмнөхөөсөө илүү насанд хүрэгчидтэй дотносох;

- Амиа егүүтгэх оролдлого хийх;
- Тодорхой шалтгаангүйгээр өөрийнхөө гэр бүл дэх насанд хүрэгчдээс айх;
- Согтууруулах болон мансууруулах бодис хэрэглэх гэх мэт.

6.1.2. Хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдэд илрэх сэтгэцийн өвөрмөц шинжүүд

- Нэрээр нь дуудах, ямар нэгэн юм хий /хувцасаа тайл, эд зүйлээ хая/ гэсэн захиран тушаах хэлбэрийн хий зүйл сонсогдох;
- Ямар нэгэн үндэслэлгүйгээр эргэн тойронд байгаа хүмүүс өөрийг нь дээрэмдэх, амь насыг нь хохироох гэж байна гэсэн итгэл үнэмшилд автан, айдастай байх;
- Эргэн тойронд болж буй үйл явдал тодорхойгүй, бодит биш, зүүд юм шиг, эсвэл өөрийн мэдэлгүй аймшигтай газар луу явж буй мэт мэдрэмж төрөх;
- Хүчирхийлэлтэй холбоотой ямар нэгэн мэдээ, мэдээлэл сонсоход гашуудах, нулимс мэлмэрүүлэх, тайван бус болох гэх мэт.

6.1.3. Хүчирхийлэлд өртсөний улмаас хүүхдэд зонхилон тохиолдох сэтгэцийн эмгэгүүд

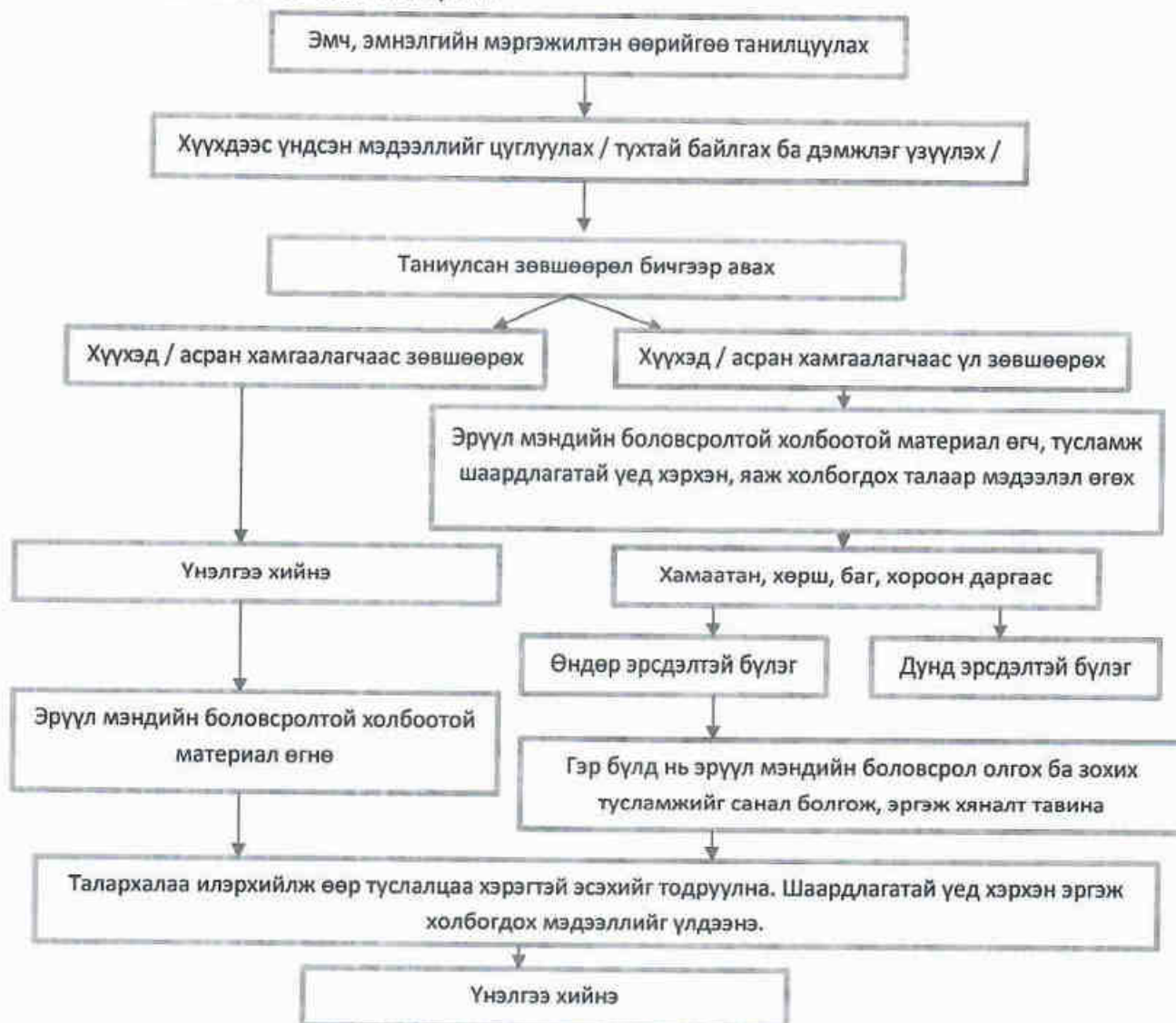
- Хүүхдийн сэтгэл түгших эмгэг;
- Сэтгэл зүйн гэмтлийн дараах стрессийн эмгэг;
- Анхаарал дутмагшил, хэт хөдөлгөөнтөх эмгэг;
- Хүүхдийн зан үйлийн эмгэг;
- Хүүхдийн сэтгэл гутрах эмгэг;
- Архи, тамхи, мансууруулах бодис хэрэглэх эмгэг;
- Гар утас, компьютерт донтох эмгэг;
- Мэдрэлийн гаралтай хоолноос татгалзах эмгэг;
- Мэдрэлийн хомхой;
- Булчин татваганах эмгэг.

6.2. Хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдийн сэтгэлзүйн байдалд үнэлгээ хийх

Амьдрал дээр хүчирхийллийн тохиолдол, тухайн нөхцөл байдал, хохирогч буюу хүүхдийн сэтгэл зүйн хариу урвалууд өөр өөр байдаг. Ноцтой хор хохирлоос шалтгаалан стрессийн хариу урвалууд хүчтэй байна. Хүчирхийллээс шалтгаалсан хүүхэд, өсвөр үеийнхний сэтгэл зүйн хариу урвалыг цаг тухайд нь зөв үнэлснээр үзүүлэх тусламж, үйлчилгээ төдий чинээ үр дүнтэй, цаашид сэтгэл зүйн байдал, дасан зохицол нь хэвийн болоход сайнаар нөлөөлдөг.

Хүүхдэд сэтгэл зүйн үнэлгээ хийхийн тулд өмнө нь олон удаа туршсан, бодит байдалд тулгуурласан үнэлгээний хурдавчилсан асуумжийг өргөнөөр хэрэглэдэг. Тухайн нөхцөл байдалтай уялдуулан үнэлгээ хийх дэс дараалал бий.

6.2.1 Үнэлгээ хийх алгоритм

6.2.2. Үнэлгээ хийхэд анхаарах асуудлууд

Үнэлгээний өмнө:

- Үзэг, бал, тэмдэглэлийн дэвтэр, цаас, хэвлэж бэлдсэн асуумж, эрүүл мэндийн боловсролын болон сурталчилгааны материалууд, ус, амны цаас зэргийг бэлдэх ба эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн зохистой хувцаслаж, ажлын үнэмлэх, энгэрийн тэмдгээ зүүнэ. Хүүхдийн нууцыг хадгалах үүднээс тусдаа чимээгүй өрөөнд үнэлгээг хийнэ;
- Өөрийгөө танилцуулна. Жишээ нь: "Сайн уу, би эмнэлгийн эмч, байна. Би чамд болон танай гэр бүлд бага ч болов тусалж чадах болов уу гэж найдаж байна;
- Үнэлгээ хийж эрсдэлийг тодорхойлох хэрэгцэтэй байгаагаа танилцуулж, үнэлгээний зорилгоо хэлээд чиний нууцыг чандлан хадгална гэдгээ ойлгуулах ба эцэг эх асран хамгаалагчаас таниулсан зөвшөөрлийг авсны дараа үнэлгээг хийж эхэлнэ. Хүүхэдтэй эцэг эх, асран хамгаалагч, багшийг хамт байлгаж ч болдог. Гэхдээ хүүхдийг ихэвчлэн хүчирхийлэл үйлдэгч дагаж явах магадлал өндөртэй байдаг тул хамт явж байгаа хүнээс тусгаарлаж, үнэлгээ, үзлэг хийх, хэвтэн эмчлүүлж байх нь худал мэдүүлэг өгөхөөс сэргийлэх зэргийг анхааралдаа авах шаардлагатай;

- Хэлний бэрхшээл, нутгийн аялга ойлгомжгүй үед туслалцаа авч болно;
- Үнэлгээ хийх үед аюулгүй байдлыг ханган, хурц үзүүртэй эд зүйлсийг далд хийж, урьдчилан сэргийлэх хэрэгтэй.

Үнэлгээ хийх явцад:

- Хүүхэдтэй үнэлгээ хийх үеэс эхлэн аюулгүй, итгэлтэй харилцааг бий болгох хэрэгтэй;
- Үнэлгээний явцад хүүхдийн эмзэг асуудлыг хөндөж болзошгүй тул эмч, эмнэлгийн мэргэжилтнүүд зөв асуулт, зөв үг хэллэг сонгож ярилцах нь чухал;
- Үнэлгээ хийх явцад хүүхэд эргэлзэж, асуулт асуувал түүнийг нь тодруулан хэлж өгөх хэрэгтэй;
- Үндсэн мэдээллийг цуглуулснаар хүүхдийн ерөнхий сэтгэл зүйн байдлыг таньж, шаардлагатай тусламж дэмжлэгийг үзүүлнэ. Асуумж авч байхдаа зарим эргэж санах, цээжлэх зүйлийг товчхон тэмдэглэж аваад асуумжаа дараа нь бөглөж болно;
- Хүүхдийн нас сэтгэхүйн онцлогт тохируулан ойлгомжтой, энгийн үг хэллэгийг сонгон ярилцах бөгөөд эмч биеэ зүй зохистойгоор авч явах хэрэгтэй. Хүүхэдтэй харилцахдаа түүний ижил түвшинд, шаардлагатай үед өвдгөн дээрээ ч сууж ярилцах хэрэгтэй болдог. Асуумжийг гартаа бариад унших байдлаар биш, энгийнээр ярилцаж асуух нь зүйтэй. Ярьж, хэлэх үгийн агуулга хэт урт бол таниулсан зөвшөөрөл авсны дараа бичлэг, тэмдэглэл хийж болно. Жишээлбэл: Хэрвээ чамайг зөвшөөрвөл, зарим зүйлийг илүү сайн ойлгож, эргэж санахын тулд тэмдэглэл хөглөх гэсэн юм гэх мэт;
- Сэтгэл зүйн гэмтэл үүсгэсэн таагүй дурсамжийг хэт нарийвчлан асуух хэрэггүй. Гол ярилцлагын агуулга нь хүүхдэд ямар боломж байгааг олж илрүүлэх, байдал сайжирна гэсэн итгэл үнэмшил бий болгоход чиглэгдэнэ;
- Хүүхдэд илрэх сэтгэл зүйн хариу урвал нь тодорхой байвал үнэлгээгээ зогсоон, зохих тусламжийг үзүүлэх хэрэгтэй;
- Үнэлгээ хийх явцад сэтгэл санааны хямрал хүчтэй илэрвэл үнэлгээг зогсоон зохих арга хэмжээг авах нь зүйтэй;
- Хүчирхийллийн дараа хүүхэд, эцэг эх, ойр дотны хүмүүс ердийнхөөс илүүтэй бухимдах, уурлах, буруутай мэт мэдрэмжтэй байх нь түгээмэл учраас тэдэнд мэдээллийг хэт их тайлбарлаж зөвлөгөө өгснөөс илүүтэйгээр сайн сонсох хэрэгтэй;
- Хүүхдийн үнэлгээ голдуу насанд хүрэгчдийн мэдээлэл дээр тулгуурладаг. Гэтэл насанд хүрэгчид хүүхдийн сэтгэл зүйн байдлыг анзаарахгүй, дутуу юмуу буруу үнэлж болзошгүйг анхаарах нь чухал;
- Хүүхдийн гол асран хамгаалагч болох эцэг эх, ялангуяа ээжийн өгүүлэмж маш чухал бөгөөд үнэлгээ, дүгнэлт хийхэд гол нотолгоо болдог. Мөн тухайн хүүхдийн талаар үнэлгээнд оролцож буй насанд хүрэгч нь өөрөө сэтгэцийн хувьд эрүүл гэдгийг магадалсан байх ёстой;
- Хүүхдийн үнэлгээнд нийгмийн харилцаа болон зан үйлийн асуултуудыг заавал тусгах хэрэгтэй. Зарим тохиолдолд хамаатан, хөрш, ангийн багш, нийгмийн ажилтан болон баг хороон даргаас үнэлгээний нэмэлт мэдээлэл асууж тодруулах нь зүйтэй;
- Хэвийн биш хариу урвал илэрвэл асран хамгаалагч нь тэр даруй эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэнд мэдээлэх бөгөөд цаашид хүүхдийн сэтгэцийн эмч гардан ажиллах нь тохиромжтой. Иймд болзошгүй сэжигтэй тохиолдлыг

сайн анхааран хянаж, үнэлэх нь маш чухал;

- Үнэлгээ хийлгэхээс татгалзаж буй тохиолдолд эрүүл мэндийн боловсролтой холбоотой материалыг өгч, шаардлагатай үед хэрхэн эргэж холбогдох талаар зөвлөгөө өгөх ба өөр туслалцаа хэрэгтэй эсэхийг тодруулна.

Үнэлгээний төгсгөлд:

- Ярилцлага, үнэлгээний төгсгөлд талархал илэрхийлэн, эрүүл мэндийн боловсролтой холбоотой материал өгч, өөр нэмэлт мэдээлэл, туслалцаа хэрэгтэй эсэхийг тодруулна. Тухайн хүүхдэд анхаарал халамж, сэтгэл зүйн болон бусад дэмжлэг туслалцаа хэрэгтэй гэдгийг гэр бүлийнхэн, дүүрэг, хорооны нийгмийн ажилтан зэрэг хүмүүст нь мэдэгдэнэ;
- Мөн туслалцаа хэрэгтэй үед холбогдох тусламж үзүүлэх байгууллагын байрлал, утасны дугаар, сэтгэл зүйн зөвлөгөө өгдөг утасны дугаар гэх мэт газруудыг хэлж өгөх хэрэгтэй.

6.2.3. Үнэлгээ хийх аргууд:

Хүүхэдтэй ярилцах, тоглох, ажиглах, эцэг эх асран хамгаалагчаас мэдээлэл авах гэх мэт хүүхэд, өсвөр үеийнхнийг үнэлэх аргууд байхаас гадна өөрөөс нь асуумж авч оноогоор үнэлж болдог. Зан төлвийн байдлыг нь эцэг эх, асран хамгаалагч, багш нараас нь тодруулж, асуумж авч болно. Илэрхий сэтгэл зүйн гэмтэлтэй боловч мэдрэмжээ илэрхийлэхийг хүсэхгүй байгаа хүүхдэд тоглоом хамтдаа тоглох, үлгэр яриулах зэрэг аргыг ашиглан үнэлгээ хийдэг.

Бүлгээр ярилцах, бүлгээр тоглох аргаар хүүхдийн хэвийн биш, хэт цочролын хариу урвалуудыг илрүүлэн цаашдын үнэлгээ, оношилгоонд тусгана.

Хүчирхийллийн улмаас үүссэн айдсаа илэрхийлж чадахгүй байгаа хүүхдэд айдас болон бусад мэдрэмжүүд үүсэх нь хэвийн гэдгийг ойлгоход нь аль болох хялбараар тусалж, чиглүүлж, үнэлгээг хийнэ. Үнэлгээний аргыг хүүхдийн насны онцлогт тохируулан сонгоно: Тухайлбал,

- 1) 0–6 насны хүүхэд төдийлөн өөрийгөө зөвөөр илэрхийлэн ярихгүй учраас тоглох, зураг зуруулах, үлгэр ярилцах гэх мэт аргаар үнэлдэг.
- 2) 6–12 насны хүүхдийг сэтгэц, танин мэдэхүйн хөгжлөөс нь хамаарч тоглох, зуруулах, үлгэр яриулах юм уу шууд өөртэй нь ярилцлага хийж, үнэлгээний асуумжаар үнэлдэг.
- 3) 12–18 насны өсвөр үеийнхнийг асуумжаар үнэлгээ хийхийн зэрэгцээ бүлгийн сэтгэл зүйн ярилцлага хийдэг.

Хүчирхийлэлд өртсөн хохирогч өсвөр үеийнхний сэтгэл зүйн байдлыг тухайн эмч хурдавчилсан асуумжийн арга, хор нөлөөг илрүүлэх асуумжийн аргыг ашиглан тодорхойлохоос гадна хүүхдэд өөрийгөө үнэлэх асуумжийг бөглүүлэх замаар сэтгэлзүйн байдлыг тодорхойлж болно.

Долоо. Өсвөр үеийнхний сэтгэл зүйн байдлыг үнэлэх хурдавчилсан асуумжийн арга /11-18 нас/

Энэхүү асуумжуудад янз бүрийн насны хүүхдүүдэд хүчирхийллийн дараа илрэх өртөмтгий байдлын шинж тэмдгүүдийг тусгасан. Эцэг эхчүүд өөрийн хүүхдэд сүүлийн 7 хоногийн турш ажиглагдаж буй шинж тэмдгүүдийг харгалзан үнэлнэ.

Зөв, буруу хариулт гэж байхгүй.

/Эцэг эх, асран хамгаалагч нарт зориулав/

Д/д	Сүүлийн 7 хоногт тулгамдаж буй асуудал	Үгүй	Тийм
1	Хүчирхийлэлтэй холбоотойгоор хяналтгүй аашилж авирлаж байна уу? /Хүчирхийллийн голомт руу эргэн очиж бусдыг аврах гэж зүтгэх зэрэг аюултай эрсдэлтэй үйлдэл хийх/	0	1
2	Гашуудах, буруутай мэт мэдрэх, ичих зэрэг сөрөг сэтгэл хөдлөлийг ил гаргахгүй, мэдэгдүүлэхгүй байхыг хичээж байна уу?	0	1
3	Дотоод шаналалтайгаа нүүр тулахаас зайлсхийх, зугатах, биеийн хүч шаардсан үйлдэл илүү хийхийг эрмэлзэж байна уу?	0	1
4	Осол гэмтэлд амархан өртчих гээд байна уу?	0	1
5	Нойр, хоолонд нь өөрчлөлт орж байна уу?	0	1
6	Хүчирхийллийг мартаж чадахгүй, байн байн эргэн санаж, уур уцаартай болж байна уу?	0	1
7	Сэтгэлээр унах, бусдаас хамааралтай болох, хорвоо ертөнцийг сөргөөр хардаг болж байна уу?	0	1
8	Зан ааш нь өөрчлөгдөх, эцэг эх, төрөл садантайгаа харилцах харилцаанд өөрчлөлт орсон уу?	0	1
9	Хүчирхийллийн тухай дурсамжаасаа ангижрахын тулд насанд хүрсэн хүн шиг байхыг хүсэж байна уу? /Гэрлэх, жирэмслэх, сургуулиа хаях, хуучин нөхдөөсөө холбоо таслах гэх мэт/	0	1
10	Өсөж том болохоос айх, гэр бүлийнхнээсээ илүү их анхаарал халамж шаардаж байна уу?	0	1

Үнэлгээний дүгнэлт: Оноог доош нэмж, нийт оноог гаргана.

Нийт оноо	Авах арга хэмжээ
1-3	Анхаарал тавь, амраа, 7 хоногийн дараа дахин үнэл
4-6	Тусламж хэрэгтэй, сэтгэл засалч болон сэтгэцийн эрүүл мэндийн байгууллага, мэргэжилтнээс тусламж ав
7-10	Яаралтай тусламж хэрэгтэй, сэтгэл засалч болон сэтгэцийн эрүүл мэндийн байгууллага, мэргэжилтнээс нэн даруй тусламж ав, цаашдын оношлогоо эмчилгээнд анхаар

Жич: Энэхүү илрүүлэг нь янз бүрийн насны хүүхэд хүчирхийлэлд өртсөний дараах бие болон сэтгэцийн эрүүл мэндийн байдлыг нь үнэлэх товч үнэлгээ бөгөөд энэ үнэлгээний үр дүн эмнэл зүйн оношинд нөлөөлөхгүй байж болно.

Найм. Сэтгэл зүйн гэмтэл үүсгэх үйл явдлын улмаас хүүхдэд учрах хор нөлөөг илрүүлэх асуумжийн арга /CRIES-Children's Impact of Event Scale/

Амьдралд нь стресстэй үйл явдал тохиолдсоны дараа доорх жагсаалтаар үнэлгээ хийнэ. Сүүлийн 2 долоо хоногийн хугацаанд аль хир олон давтамжтай тохиолдож буйгаар нь хариултаа сонгоорой.

Зөв, буруу хариулт гэж байхгүй бөгөөд яг өөрийнхөө нөхцөл байдлаар хариулаарай.

/ Сэтгэл зүйн гэмтэл үүссэн хүүхдэд зориулав/

Д/д	Сүүлийн 2 долоо хоногт	Үгүй	Ховор хон	Хааяа	Дандаа
1	Энэ тухай дурсаагүй байхад хар аяндаа бодогдоод байна уу?	0	1	3	5
2	Чи үүнийг ой санамжаасаа бүрмөсөн авч хаяхаар оролддог уу?	0	1	3	5
3	Анхаарал төвлөрөхөд хэцүү болсон уу?	0	1	3	5
4	Энэ тухай мэдрэмж үе үе хүчтэй орж ирдэг үү?	0	1	3	5
5	Энэ явдал тохиолдсоны дараа илүү амархан цочиж, их бухимдаж байна уу?	0	1	3	5
6	Уг явдлыг санагдуулах газар орон, нөхцөл байдлаас зайлсхийж байна уу?	0	1	3	5
7	Энэ талаар ярихгүй байхыг хичээдэг үү?	0	1	3	5
8	Чи энэ талаар өөрийн оюун санаандаа дүрслэн боддог уу?	0	1	3	5
9	Бусад юмс чамайг энэ талаар бодоход хүргэсээр байна уу?	0	1	3	5
10	Чи энэ талаар бодохгүй байхыг хичээдэг үү?	0	1	3	5
11	Чи амархан бухимдаж, цухалддаг болсон уу?	0	1	3	5
12	Онцын хэрэгцээгүй үед сэрэмжлээд болгоомжлоод байна уу?	0	1	3	5
13	Нойрны хямрал байна уу ?	0	1	3	5

Үнэлгээний дүгнэлт: Сорилыг 8-аас дээш настай, өөрөө уншиж чаддаг хүүхдээс авах бөгөөд тохирох хариултын дагуу оноог сонгоод доош нь нэмж хариуг гаргана. Сорил нь 0-65 хүртэл оноотой байх ба босго оноо 30, оноо өндөр байх тусам сэтгэл зүйн гэмтлийн дараах стрессийн эмгэг хүнд байна гэсэн үг.

8.1. Хүүхдийн сэтгэл түгшилттэй холбоотой эмгэгийг хүүхэд өөрөө үнэлэх арга /SCARED-Screen for Child Anxiety Related Disorders/

Сүүлийн 3 сарын туршид өөрт илэрч байсан нөхцөл байдлаа бодож асуултад хариулаарай. Энд зөв, буруу хариулт гэж байхгүй.

/ Сэтгэл зүйн гэмтэл үүссэн хүүхдэд зориулав/

Д/д	Сүүлийн 3 сард	Үгүй	Заримдаа	Дандаа
1	Айж сандарсан үедээ амьсгалахад хэцүү болдог	0	1	2
2	Сургуульдаа явахаар толгой өвдөөд байдаг	0	1	2
3	Сайн мэдэхгүй хүмүүстэй хамт байх дургүй	0	1	2
4	Гэрээсээ өөр газар хонохоор айдаг	0	1	2
5	Бусад хүмүүс надтай хэт дотно байх вий гэж санаа зовдог	0	1	2
6	Би үхэх вий гэхээс айдаг	0	1	2
7	Би бухимддаг	0	1	2

8	Ээжийгээ юмуу аавыгаа хаа явсан газар нь дагадаг	0	1	2
9	Хүмүүс намайг "Чи бухимдсан харагдаж байна" гэж хэлдэг	0	1	2
10	Сайн мэдэхгүй хүмүүстэй хамт байхаар бухимдаж эхэлдэг	0	1	2
11	Сургууль дээр ходоод өвддөг	0	1	2
12	Айсан үед галзуурах гэж байгаа юм шиг санагддаг	0	1	2
13	Ганцаараа унтахаар санаа зовнидог	0	1	2
14	Бусад хүүхдүүд шиг "Сайн" байх юмсан гэж санаа зовдог	0	1	2
15	Айсан үед юмс бодит биш юм шиг санагддаг	0	1	2
16	Ээж аавд минь муу юм тохиолдож байна гэж хар дарж зүүдэлдэг	0	1	2
17	Сургуульдаа явахаас санаа зовдог	0	1	2
18	Айсан үед зүрх түргэн түргэн цохилдог	0	1	2
19	Би салгалдаг болсон	0	1	2
20	Надад муу юм тохиолдож байна гэж хар дарж зүүдэлдэг	0	1	2
21	Аливаа үйл явдал над руу чиглээд байгаа юм шиг санаа минь зовдог	0	1	2
22	Би айсан үедээ их хөлөрдөг	0	1	2
23	Би ер нь санаа зовомтгой	0	1	2
24	Шалтгаангүйгээр маш их айдаг	0	1	2
25	Би гэртээ ганцаараа байхаас айдаг	0	1	2
26	Сайн мэдэхгүй хүмүүстэй ярилцах хэцүү байдаг	0	1	2
27	Айсан үед миний амьсгал боогддог	0	1	2
28	Хүмүүс намайг хэт их санаа зовох юм гэдэг	0	1	2
29	Би гэр бүлийнхнээсээ хол байх дургүй	0	1	2
30	Сэтгэл түгшилт юмуу сандрах дайрлагад өртөх вий гэж айдаг	0	1	2
31	Эцэг эхэд минь муу юм тохиолдож магад гэж сэтгэл зовдог	0	1	2
32	Сайн мэдэхгүй хүмүүстэй хамт байхаар ичээд байдаг	0	1	2
33	Ирээдүйд юу болох бол гэж санаа зовдог	0	1	2
34	Айсан үед бөөлжих гэж байгаа юм шиг санагддаг	0	1	2
35	Би юмыг аль хир сайн хийж байгаа бол гэж санаа зовдог	0	1	2
36	Сургуульдаа явахаас айдаг	0	1	2
37	Аль хэдийн болоод өнгөрсөн юманд ч санаа зовоод байдаг	0	1	2
38	Айсан үед толгой эргэдэг	0	1	2
39	Би бусад хүүхдүүд болон том хүмүүстэй байхаар бухимддаг бөгөөд, тэд нар намайг хараад байх юм бол ямар нэг юм /чангаар юм унших, ярих, тоглох гэх мэт/ хийх ёстой юм шиг санагддаг	0	1	2
40	Танихгүй хүмүүстэй хамт байх /үдэшлэг бүжиг гэх мэт/ газар очихоор бухимддаг	0	1	2
41	Би ичимхий	0	1	2

Үнэлгээний дүгнэлт: Сорил нь 9-18 насныханд тохиромжтой, 41 асуулттай. Нийт оноо ≥ 23 бол сэтгэл түгшилт байна гэж үзнэ. Оноо хэдий чинээ өндөр байна сэтгэл түгшилт төдий чинээ их байна.

8.2. Хүүхэд сэтгэл гутралыг өөрөө үнэлэх арга /DSRSC-Depression Self Rating Scale for Children/

Чамд илүү сайн туслахын тулд бид өнгөрсөн 7 хоногийн турш чиний сэтгэл санаа, мэдрэмж ямар байсан талаар мэдэх хэрэгтэй байна. Энд зөв, буруу хариулт гэж байхгүй бөгөөд өөрийн нөхцөл байдалд хамгийн ойролцоо хариултаа сонгоно.

/ Сэтгэл зүйн гэмтэл үүссэн хүүхдэд зориулав/

Д/д	Өнгөрсөн 7 хоногт	Дандаа	Заримдаа	Үгүй
1	Би өмнөх шигээ урагшаа тэмүүлж байхыг хичээж байна	0	1	2
2	Би сайн унтдаг	0	1	2
3	Би үе үе гэнэт үйлмаар санагддаг	2	1	0
4	Би гадаа тоглох дуртай	0	1	2
5	Би ямар нэг юмнаас зугтаад байгаа юм шиг санагддаг	2	1	0
6	Миний гэдэс өвддөг	2	1	0
7	Би их эрч хүчтэй	0	1	2
8	Би хоолондоо дуртай	0	1	2
9	Би өөрийнхөө төлөө бат бөх зогсож чадна	0	1	2
10	Амьдрал утгагүй юм шиг санагддаг	2	1	0
11	Би хийж байгаа зүйлдээ өөрийгөө сайн, чадварлаг гэж боддог	0	1	2
12	Би хийж байгаа зүйлдээ өмнө нь ч, одоо ч сэтгэл хангалуун хэвээр байгаа	0	1	2
13	Би гэр бүлийнхэнтэйгээ ярилцах дуртай	0	1	2
14	Би муухай зүүд зүүдэлдэг	2	1	0
15	Би их ганцаарддаг	2	1	0
16	Миний сэтгэл амархан сэргэдэг	0	1	2
17	Би их уйтгартай байдаг ба өдрийг арай гэж тэсэж өнгөрүүлдэг	2	1	0
18	Би их уйддаг	2	1	0

Үнэлгээний дүгнэлт: Сорил нь 8-13 насны хүүхдэд зориулагдсан ба /зарим судлаач нар 8-16 насанд тохиромжтой гэж үздэг/ 18 асуулттай. Тохирох хариултын дагуу оноог сонгон доош нэмж хариуг гаргана. Босго оноо 15. Өндөр оноо сэтгэл гутралыг илтгэнэ, оноо ихсэх тусам сэтгэл гутрал төдий чинээ гүнзгий гэсэн үг.

8.3. Хүчирхийллийн үр нөлөөгөөр үүсэх эрсдэлийг тодорхойлох:

Амьдралд нь аюул занал учирсан, хэцүү явдлын гэрч болсон, урд нь хүчирхийлэлд өртсөн юмуу эсвэл сэтгэл зүйн гэмтэлтэй байсан, эмэгтэй, өвчтэй юмуу хөгжлийн бэрхшээлтэй, оюуны хомсдолтой, гэр бүлд нь сэтгэцийн өвчтэй хүн байдаг, эцэг эх, асран хамгаалагч, ойр дотно найз нөхдөө алдсан, эцэг эхтэйгээ холбоо харилцаа тасарсан, эцэг эх нь эм, архи, тамхи, мансууруулах бодист донтсон, эцэг эх нь бие махбодын хүнд өвчтэй хүүхэд өндөр эрсдэлт бүлэгт ордог учраас онцгойлон анхаарах хэрэгтэй.

8.4. Хүчирхийллийн эрсдэлд гэр бүл, нийгэм хамт олны сөрөг нөлөө:

Гэр бүлийн хүрээнд нөлөөлөх хүчин зүйлс: Хүйс, нас, мэдрэмтгий байдал, даван туулах чадвар хэр зэрэг болох, эцэг эх, хүүхдийн хоорондын харилцаа, бусад дэмжих тогтолцоо, тохиолдсон хүчирхийллийн нөхцөл байдал, хүчирхийллийн өмнөх болон дараах нөхцөл байдал, хүрээлэн буй орчин, хүчирхийллийн өмнө болон дараах гэр бүлийн зөрчил будлиан, эцэг эхээсээ харилцаагаа тасалсан, эцэг эх нь архи, тамхи, мансууруулах эм бодист донтсон, асран хамгаалагч нь сэтгэлийн шаналлаа даван гарах чадвар дутуу байх.

Хүүхэд, өсвөр үеийнхэнд нийгэм хамт олны зүгээс нөлөөлөх хүчин зүйлс: Зөвхөн сэтгэл зүйн сөрөг хариу урвал төдийгүй сэтгэл зүйн гэмтэл, уй гашуугаас шалтгаалсан цөхрөл, өөрийн ухамсар болон зан үйлийн хөгжлийн доголдол, сэтгэл зүйн хүлээлт, дасан зохицол муутай байх, ажил амьдралын ирээдүйн төлөвлөгөө, чиг баримжаагаа өөрчлөх, засаг захиргаа, олон нийтийн халамж үйлчилгээнд найдах гэх мэт маш өргөн хүрээний эрсдэл үүснэ.

8.5. Хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдэд сэтгэл зүйн дараах хариу урвалын эрсдэл үүснэ:

- Стрессийн шинж тэмдэг, биеийн болон сэтгэл зүйн хөгжил саатах, хөгжил ухрах, сэтгэл гутрал, түгшилт, уйтгар, сурах бэрхшээл, хичээлдээ сонирхолгүй болох, өөрийн үнэлэмж буурах, үнэ цэнэгүй болох, өөрийгөө арчлахгүй болох, бусад хүүхдүүдтэй нийгмийн харилцаанд ороход бэрхшээл тулгарах гэх мэт сэтгэл хөдлөлийн болон сэтгэл зүйн хариу урвал илэрнэ;
- Хүүхдийн аюулгүй байдлын мэдрэмж алдагдаж, хүүхэд учраа олохгүй, сөрөг сэтгэл хөдлөл үүсч, үүнийг давж гарч чадахгүй мэт /амиа өгүүтгэх/ санагдаж болзошгүй;
- Хүчирхийллийн улмаас өсвөр үеийнхэнд үүсэх сэтгэлийн хямрал болон стрессийн хариу урвалуудаас хамгийн хэцүү эрсдэлт байдал нь амиа хорлох бодол болон амиа хорлох оролдлого хийх үйлдэх юм.

Хүчирхийлэлд өртсөний дараа амиа хорлох эрсдэл нь хамгийн хүнд эрсдэлд орно. Хүчирхийллийн дараа амиа хорлох эрсдэлийг нэмэгдүүлэхэд дараах хүчин зүйл нөлөөлнө.

- Дотны хүнээ алдсан;
- Эдийн засгийн том хохирол;
- Сэтгэцийн тулгамдсан асуудалд орох;
- Урьд нь амиа хорлох оролдлого хийж байсан;
- Удамд нь амиа хорлох, донтох болон сэтгэцийн эмгэгтэй хүн байсан;
- Бие махбодын хавсарсан өвчтэй;
- Гэр оронгүй болсон, ганцаардсан.

Амиа хорлох шинж тэмдэг

Хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдүүдийн амиа хорлох шинж тэмдэг адилхан байх магадлал ихтэй. Энэ шинж тэмдгийг сэтгэцийн эмч, сэтгэл засалч эмч мэдсэнээр амиа хорлох үйлдлээс хүүхдийг сэргийлэх боломжтой байдаг.

- Үхлийн тухай болон амиа хорлох тухай байнга ярьдаг;
- Амиа хорлох аргын тухай сонирхдог;
- Зүсэх багаж хэрэгслийг цуглуулдаг;
- Бусдын төлөө санаа зовдог;
- Хувийн дуртай зүйлээ хаях, оршуулга зохион байгуулах;
- Ганцаараа үлдэх дуртай;
- Сэтгэл гутралтай, өөрийгөө буруутгасан;
- Зарим үед шалтгаангүй чанга инээдэг;
- Амьдралын тодорхой зорилгогүй.

Ес. Амиа хорлох эрсдэлийг илрүүлэх асуумж

1.	Хэзээ нэгэн цагт амьдрал утгагүй мэт санагдаж, үхэх талаар бодож байсан уу?	Тийм -1 Үгүй -2	
2.	Хэзээ нэгэн цагт амиа хорлох төлөвлөгөө боловсруулж, түүнийгээ хэрэгжүүлэх алхам хийж байсан уу?	Тийм -1 Үгүй -2	
3.	Хэзээ нэгэн цагт амиа хорлох оролдлого, үйлдэл хийж байсан уу?	Тийм -1 Үгүй -2	
4.	Хэрэв тийм бол хэдэн удаа оролдого хийж байсан бэ?	

Үнэлгээний дүгнэлт: Хэрэв 1 асуултад л тийм гэж хариулсан бол амиа хорлох эрсдэлтэй гэж үнэлнэ. Хүүхэд, өсвөр насныхан амиа хорлох бодлынхоо талаар ярьж эхэлвэл эмч, эмнэлгийн мэргэжилтнүүд нээлттэй, итгэлтэй харилцаагаа үргэлжлүүлэн хадгалах хэрэгтэй.

Амиа хорлох тухай буруу ойлголтууд

- Амиа хорлох тухай хүүхэдтэй ярих нь тэр хүүхдийг амиа хорлох оролдлого хийхэд түлхдэг;
- Амиа хорлох үйлдэл хийхээр илт заналхийлж байгаа хүн амиа хорлодоггүй;
- Амиа хорлох оролдлого хийсэн л бол амиа хорлолтын эрсдэлийг нэмэгдүүлдэг.

Хүчирхийллийн дараа амиа хорлолтоос урьдчилан сэргийлэхийн тулд 3 үе шаттай үйлдлийг хийнэ:

1. Эхний үе шатанд амиа хорлох бодлыг нь өөрчлөх
2. Хоёрдагч үе шатанд сэтгэцийн тулгамдсан асуудлыг болон амиа хорлох зан үйлийг илрүүлэх
3. Гуравдагч урьдчилан сэргийлэх үе шатанд амиа хорлох түвшинг бууруулах ба оролдлого хийсэн хүүхдийг дахин амиа хорлохоос сэргийлэх

Хүчирхийлэлд өртсөн амиа хорлох бодол бүхий өсвөр үеийнхэнд зөвлөгөө өгөх

Хамгийн эхэнд аюулгүй байдлыг хангаж, амиа хорлох эрсдэл өндөртэй хүүхдийг сэтгэцийн эмнэлэгт эмчилгээнд хамруулах, хавсарсан сэтгэцийн эмгэг байвал эмчлэхэд дараах аргуудыг хэрэглэнэ:

Мэдрэмж хуваалцах арга:

Эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, хүүхэд хоёрын дунд итгэлтэй харилцааны үндсэн дээр эмпацийн тусламжтай холбоо тогтооно. Амьсгалын болон булчин сулруулах дасгалыг хэрэглэж мэдрэмжийг гаргана. Мэдрэмжээ хуваалцах дургүй тохиолдолд өөрийнх нь тухай яриулна. Өрөвдөх сэтгэл хөдлөлөө илэрхийлж, хүүхдийн мэдрэмж, бодлыг хүлээж авна.

Амиа хорлох байдал, үхлийн тухай ойлголт өгөх

Амиа хорлох оролдлого хийх үеийн мэдрэмж, нөхцөл, бодол болон биеийн урвалын тухай ярилцах, амьдрал болон үхлийн тухай ойлголтыг асуух.

Өөрийгөө таньж мэдэх арга

Хүүхдээс өөрийгөө хэрхэн үнэлдэгийг асуух. Үүнд: өөрийгөө чадваржуулах, хүлээн зөвшөөрөх, хянах чадвар, стрессийг даван туулах, бусадтай харилцах чадварыг нь

олж мэдэх. Энэ аргаар хүүхдийн нөөц бололцоог илрүүлнэ, мөн бодит байдлыг тодорхойлно.

Эерэг нөөцийг хуримтлуулах арга

Нийгмийн харилцаанд, хүрээлэн байгаа бүх нөөц бололцоог ашиглан хуримтлуулах, нийгэмд өөртөө туслах бүлгийг зохион байгуулах, бусад хүмүүстэй найзын харилцааг тогтоох.

Амьдралд итгэх итгэлийг сэргээх

Стрессыг даван туулах ур чадвартай болгох, амьдралд итгэх итгэлийг нь сэргээх, дуртай сонирхолтой үйл ажиллагааг нь сэргээх, шинэ найз нөхдүүдтэй болгох

Эрсдэлийг үнэлэх асуумжийн арга

Энэ асуумжийг зөвхөн эмч болон өсвөр насны хүүхэд хэрэглэнэ.

Хэрэг болсны дараах судалгаанаас үзэхэд хүчирхийлэлд өртсөн охид эмэгтэйчүүд болон хүчирхийлэл үйлдэгч нартай холбоотой хэд хэдэн эрсдэлт хүчин зүйлүүд байдаг байна. Бид хүчирхийллийн үед юу болохыг таамаглаж чадахгүй ч хүчирхийллийн улмаас маш аюултай нөхцөл байдал, амиа алдах эрсдлээс сэрэмжлүүлж чадна.

Амиа хорлолтоос сэргийлэх тусламж боломжууд:

- Хэрвээ чи аюулд байгаа эсвэл хэн нэгэн чамайг гэмтээж буй үед **102, 103** эсвэл **108** руу залгана уу;
- Хэрвээ танай гэрээс сэжигтэй чимээ гарах үед сонсож, чиний өмнөөс **102, 103, 108** руу залгаж өгдөг хөрш болон найзтай болох;
- Чи өөрөөсөө бага дүү нартаа утсаар цагдаа дуудахыг зааж өгөх;
- Хүчирхийллийн үед чи дүүдээ аюулгүй газар луу явахыг зааж өгөх. Жишээ нь: Унтлагын өрөө эсвэл хөршийнх рүү гэх мэт.

Арав. Эмнэлгийн мэргэжилтэн эсвэл хохирогч өөртөө тохиолдож болох эрсдэлийг үнэлэх асуумж

Энэхүү асуумж нь тохиолдож болох эрсдэлийг илрүүлнэ. Доорх асуулт бүрт "Тийм", "Үгүй" хариултыг сонгон тэмдэглэнэ үү. /Тэр гэдэгт таны найз залуу, хойд эцэг, эсвэл таны биеийг гэмтээж буй хэн нэгэн хамаатай/

/Зөвхөн эмч болон өсвөр насны хүүхэд хэрэглэнэ/

Д/д	Асуулт	Тийм	Үгүй
1	Өнгөрсөн жилүүдийн хугацаанд хүчирхийллийн давтамж ихэссэн үү?		
2	Тэр чиний эсрэг зэвсэг хэрэглэж байсан уу эсвэл зэвсэг ашиглан заналхийлж байсан уу?		
3	Тэр хоолойг чинь боодог уу?		
4	Тэр гар буутай юу?		
5	Тэр чамайг хүсэхгүй байхад хүчээр бэлгийн харилцаанд орохыг оролдож байсан уу?		
6	Тэр эм хэрэглэдэг үү? /Эм гэдэгт сэтгэл хөөрлийн, нойрны эм, нунтаг, мансууруулах бодис/		
7	Тэр чамайг ална гэж сүрдүүлдэг үү? Эсвэл тэр чамайг алах боломжтой гэдэгт чи итгэдэг үү?		
8	Тэр өдрийн цагаар архи уусан байдаг уу?		

9	Тэр чиний өдөр тутмын ихэнх үйл ажиллагааг хянадаг уу? Хэнтэй найз болж болохыг, дэлгүүр явах үед хэр хэмжээний мөнгө авч явах эсвэл хэзээ гадуур явахыг чинь хэлдэг үү? /Тэр тэгэхийг хичээдэг ч, чи тэрүүгээр хянуулдаггүй бол энд тэмдэглэнэ үү/		
10	Чи жирэмсэн байх үедээ түүнд цохиулж байсан уу? /Хэрвээ түүнээс жирэмсэн болж байгаагүй бол энд тэмдэглэнэ үү/		
11	Тэр чамайг харддаг уу? /Хэрвээ би чамтай байж чадахгүй бол өөр хэнтэй ч байж чадахгүй гэж хэлэх/		
12	Чи амиа хорлохыг завдаж, айлган сүрдүүлж байсан уу?		
13	Тэр амиа хорлохыг завдаж, айлган сүрдүүлж байсан уу?		
14	Тэр чиний дүүг, ээжийг... гэмтээнэ гэж заналхийлж байсан уу?		
15	Тэр ажил хийдэггүй юу?		
16	Өнгөрсөн жилийн хугацаанд чи түүнийг орхиж явсан уу? /Хэрвээ түүнтэй огт хамт байгаагүй бол энд тэмдэглэнэ үү/		
17	Тэр чамайг дагах болон мөрддөг эсэх, айлган сүрдүүлсэн зурвас үлдээсэн эсэх, чиний эд зүйлсийг эвдэн сүйтгэдэг эсэх, чамайг хүсэхгүй байх үед дууддаг эсэх		

Үнэлгээний дүгнэлт: "Тийм" гэж хариулсан асуулт бүрийн тоогоор эрсдэлийн тоо тодорхойлогдоно. Олон асуултанд "Тийм" гэж хариулах нь эрсдэл өндөр байгааг илтгэнэ.

Арван нэг. Хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдэд үзүүлэх тусламж, үйлчилгээ

Хүчирхийллийн улмаас учирсан гэмтлийн хор хохирлыг багасгах сэтгэл зүйн дэмжлэг зохицуулга хийхдээ үг яриа, харилцаа холбоо, түүнчлэн хоёрдогчоор сэтгэл зүйн гэмтэл нэмж үүсгэхгүй байхад анхаарна.

Хүүхэдтэй харилцахдаа өдөр тутмын амьдралдаа тухайн хүүхдийг анхаарч, мэдэрч, найрсаг дулаан орчин бүрдүүлэх, хүүхдийн хоромхон зуурын ааш аягийг зөв ойлгож харилцах, хүүхдийн сэтгэл зүйн байдлыг тогтмол анзаарч байх зарчмыг баримтлах хэрэгтэй. Сэтгэл зүйн дэмжлэгийн ганцаарчилсан болон бүлгээр дэмжих олон арга байдаг.

11.1. Сэтгэл зүйн тусламж дэмжлэг үзүүлэх арга:

Хүчирхийллийн дараа илрэх сэтгэл зүйн хариу урвал:

Хир хүнд хор хохирол учирсны хирээр хүүхдийн сэтгэл зүйн хариу урвал төдий их байдаг. Мэдрэмжээ, хүчирхийллийн улмаас үүссэн айдсаа илэрхийлж чадахгүй байгаа хүүхдэд айдас болон бусад мэдрэмжүүд үүсэх нь хэвийн гэдгийг нь ойлгоход нь туслах ба чиглүүлэх хэрэгтэй.

Хүүхдэд гэр бүлийн зүгээс нөхөн сэргээх дэмжлэг бий болгох

Сэтгэл зүйн хямралыг даван туулах эхэн үед гэр бүлийн гишүүдийг бүгдийг хамруулахыг хичээх ба нөхөн сэргээх төлөвлөгөөг хэрхэн яаж хэрэгжүүлэхийг

зааварлаж, ямар нэгэн хориг саадгүй амьдарч суралцах, орчин нөхцөлийг аль болох сайнаар нь бүрдүүлнэ.

Олон нийтийн дэмжлэгийн сүлжээ

Гэр бүлийнхэнтэйгээ, найз нөхөдтэйгээ, олон нийтийн дунд, засаг захиргааны байгууллагад гэх мэт хаана хэнтэй байвал нөхөн сэргээхэд тустай байж болох бүх боломжит нөөц бололцоог эрэлхийл, харилцан туслалцах бүлэг, бүлгийн эмчилгээ гэх мэтээр анхны байдалдаа эргэн ирэх боломжийг нь урамшуулан зоригжуул.

Хүүхдийн өөрийнх нь боломжийг хөгжүүлэхэд туслах

Бусад хүмүүсийн сэтгэл зүйн дэмжлэгийг хүлээж авч сурах, учирч буй бэрхшээлийг аль болох даван гарах, тохиолдсон зүйлийн улмаас чи бусдаас өөр болоогүй, бусадтай ижил төстэй гэдгийг нь ойлгоход нь тусал.

Сэтгэл гутрал, өөрийгөө доогуур үнэлэх гэх мэт асуудал тулгарахаас урьдчилан сэргийлэх

Өөрийн хамт олны байр сууриа хадгалах, өөрөө өөртөө туслах чадвар зэргийг нь хөгжүүл, дээшлүүл. Эмнэлгийн ажилтнуудтай аль болох сайн холбоотой байж, идэвхгүй, ууртай, эсэргүүцэх зэрэг зан байдлыг нь таслан зогсоохыг хичээ.

Зерэг хандлагад суралцуулах

Өөрт нь байгаа боломжийг улам бэхжүүлж хүчирхэгжүүлэх, зерэг хандлагатай, бэрхшээлийг зөвөөр даван туулж чадсан хүүхдүүдийг бүлэгт байлган, тэднээс суралцах урамших, хүүхдийн өөрийгөө хянах, дасан зохицох чадварыг дээшлүүлэх.

Амьдралын зорилгоо зерэгээр тодорхойлоход туслах

Хүүхдийн нас, хүйс, суурь нөхцөл байдал, учирсан хохирлын хүнд хөнгөний зэргийг харгалзан зөв жишээ, үлгэр дуурайлал бий болго.

11.2. Хүүхдийн насанд нь тохируулан сэтгэл зүйн зөвлөгөө өгөх арга

Зураг зурах, үлгэр ярих, бичих, тоглох, бүлгийн ярилцлага гэх мэт аль болох уян хатан хэлбэрийг сонгоно.

Хүүхэд үгүйсгэлтэй эсвэл сэтгэл гутралтай байгаа үед:

Сонс, тайлбарла, чиглүүл, боломжит аргуудыг санал болго, хүүхдийн сэтгэл хүнд хэцүү байгааг ойлгож байгаагаа чин сэтгэлээсээ илэрхийл, тэднийг хүндэтгэж байгаагаа харуулна.

Сэтгэл зүйн гэмтлийн дараах стрессийн хариу урвалын эмчилгээнд маш сайн анхаарна.

Цаашид уг эмгэг хүндрэх, түүнчлэн сэтгэл гутрал, амиа өгүүтгэх байдал ч гарч болзошгүй тул мэргэжлийн туслалцааг цаг тухай бүрт нь үзүүлнэ.

Сургуульдаа эргэж орсны дараа өгөх зөвлөгөө:

Хүүхдийг орхилгүй, сэтгэцийн эмч, сэтгэл зүйчтэй тогтмол харилцаатай байлгаж, ялангуяа хүчтэй сэтгэл зүйн гэмтэлтэй хүүхдүүдийг бүр илүү анхаарах шаардлагатай.

11.3. Сэтгэл зүйн өвөрмөц тулгамдсан асуудал бүхий хүүхэд, өсвөр үеийнхэнтэй ажиллах арга

Сэтгэл зүйн гэмтэл, хүчирхийлэл, уй гашуу хэнд ч тохиолдсон маш хүнд хэцүү сорилт болдог бөгөөд, тэр тусмаа хүүхэд өсвөр үеийнхэнд маш хүндээр тусдаг. Тэдний зарим нь гэр бүл ойр дотныхноо, зарим нь сайн найзаа алдсан эсвэл биеийн гэмтэл

авах зэрэг нь амьдралын хүнд сорилттой нүүр тулгарч байгаа хэрэг бөгөөд ихэнхдээ сэтгэл зүйн гэмтэл дагуулдаг.

Хүчирхийллийн улмаас хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон хүүхдийн сэтгэлзүйд тулгамддаг өвөрмөц асуудал

Хүчирхийлэлд өртсөн хүүхэд өсвөр үеийнхэн хамгийн түрүүнд сэтгэл зүйн тусламж үзүүлэх ёстой эгнээнд эрэмбэлэгдэх бөгөөд бие эрхтэний гэмтэл учирсан бол сэтгэл зүйн тусламжийн зэрэгцээгээр нөхөн сэргээх, амьдралын чанарыг алдагдуулахгүй байх тусламжийг хамтад нь үзүүлэх хэрэгтэй.

Сэтгэл зүйн тусламжийг эцэг эхэд, хүүхдэд болон дэмжих орчин тогтолцоог бий болгох гэсэн дараах 3 чиглэлээр үзүүлнэ. Үүнд:

- *Эцэг эхэд нь зөвлөгөө өгөх:*

Хүүхэд нь гэмтсэн эцэг эхийн стрессийн түвшинг үнэлж, сөрөг сэтгэл хөдлөлийг нь илрүүлж, засаж залруулах хэрэгтэй. Мөн тулгарсан нөхцөл байдлыг хүлээн авахад нь туслах ба эцэг эхэд нь бодит байдлыг ойлгуулан зоригжуулж, хүүхдэд нь юу хэрэгтэй болох, явал сайжрах талаар төлөвлөгөө гаргахдаа хамтран оролцуулж, боломжит бүх нөөц бололцоог ашигла.

- *Хүчирхийллийн улмаас хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон хүүхэд өсвөр үеийнхэнд сэтгэл зүйн зөвлөгөө өгөх:*

Хүчирхийллийн улмаас хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон хүүхэд өсвөр үеийнхэнд сэтгэл зүйн зөвлөгөө өгөхдөө тулгараад буй таагүй, хөгжлийн бэрхшээлийн улмаас үүссэн тухгүй нөхцөл байдлыг аль болох эерэг байдлаар даван туулахад нь тусална. Өөрийгөө үнэлэх үнэлэмж нь буурах, хэт их санаа зовох, нийгмийн дасан зохицол буурах зэргийн эсрэг ажиллах хэрэгтэй.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд сэтгэл зүйн тусламж үзүүлэхдээ дараах асуудалд анхаарах хэрэгтэй байдаг:

Нүд, харц

Сонирхож, хачирхаж харах, биеийнх нь бэрхшээл бүхий хэсэг рүү нь ширтэж, өрөвдөж харж болохгүй, энгийн хэвийн байх.

Хэл яриа

Хөгжлийн бэрхшээлрүү чиглэсэн агуулгатай үг яриа бус, энгийн сайхан харилцаж ярих, бие махбодын согог гажигтай холбоотой үг хэлэхээс зайлсхийх.

Үнэлгээ

Хөдөлгөөн нь хязгаарлагдсан хүүхэд зөвхөн тэд өөрсдөө зөвшөөрсөн үед хөдлөхөд нь туслах.

- *Дэмжлэгийн орчин, тогтолцоог бий болгох бусад тусламж*

Хүчирхийллийн улмаас хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон хүүхэд өсвөр үеийнхэнд сэтгэл зүйн зөвлөгөө өгч буй мэргэжилтэн нь гэр бүл, найз нөхөд, сургууль, олон нийтийн хүрээлэл гэх мэт гол дэмжигчидтэй нь холбоо тогтоон ажиллана.

11.4. Хүчирхийллийн улмаас салан тусгаарлагдаж, өнчрөх асуудалтай болсон хүүхэд, өсвөр үеийнхэнд үзүүлэх тусламж

Хүчирхийлэлд өртсөний улмаас өнчирсэн хүүхэд өсвөр үеийнхэн бол сэтгэл зүйн тусламжийн нэгдүгээр эрэмбийнхэнд хамаарна.

Гэр бүлийнхээ талаар одоогоор ямар нэг мэдээлэлгүй байгаа хүүхэд өсвөр үеийнхэнтэй ажиллах арга

- Мэдээллийг тодруулахын төлөө ажиллана, гэхдээ гэрийнхэн чинь нас

- барсан байж магадгүй гэсэн урьдчилсан таамаглал хийж болохгүй;
- Хүүхэд, өсвөр үеийнхний асууж болзошгүй асуултуудад хариулахдаа асуудлаас зайлсхийхгүй ч амьдралд нь ойр байж, учир зүйг үнэнээр нь өгүүлэхдээ итгэж найдах зүйлийг нь ул мөргүй үгүйсгэж болохгүй;
 - Үг яриа, биеийн хэл, дохио зангаагаа ч хүртэл тухайн ярилцагч хүүхдийн нас, сэтгэхүйд нь тохирсон, ойлгомжтой байлгах хэрэгтэй.

Хүчирхийллийн үлмаас эцэг эх, ойр дотны хэн нэгэн нь амь үрэгдсэн тухай хүүхдэд мэдээлэх арга

- Юуны түрүүнд хэлэх гэж байгаа мэдээлэл батлагдсан, үнэн гэдэгт та өөрөө итгэлтэй байх;
- Хаана, ямар өнгө аясаар хэлэх, уг асуудалтай холбоотой яаралтай нөхцөл байдал тулгарвал ямар арга хэмжээ авах, аюулгүй байдлаа хангах зэргээр урьдчилан сайн бэлдэх;
- Яг батлагдсан мэдээллээ дамжуулах бөгөөд аль сайнаараа дэмжиж туслах;
- Муу мэдээ дамжуулахдаа та хүүхдийн сэтгэл зүйн хариу урвалыг сайн анхаарах;
- Муу мэдээ дамжуулахын өмнө болон дараа нь тухайн хүүхдийг асран хамгаалж байгаа хүн аль болох солигдохгүй, удаан хугацаанд хамт байгаа хүн нь үргэлжлүүлэн дэмжлэг үзүүлэх.

Хүүхэд өсвөр үеийнхний үй гашууг тайлах арга

- Нас барсан хүнийхээ оршуулгад оролцох, эсвэл оршуулсан газар дээр нь очих зэргийг хорихгүй, аль болох мэдрэмжийг нь гадагшлуулах;
- Талийгаачаа санан дурсах, ой буюу нас барсан өдрийг нь өөрийнхөөрөө ёслохыг хориглохгүй байх.

Хүүхэд өөрөө дасан зохицоход нь туслах арга

- Уй гашуугаа даван туулж дасан зохицох буюу аль болох эрт нийгмийн харилцаанд эргэн орох, нийгмийн дэмжлэг авах, сэтгэл зүйн зөвлөгөө авахад нь туслах;
- Дүрд тоглох хэлбэрээр өөртөө итгэх итгэлийг нь нэмэгдүүлэх;
- Хүүхдэд хар аяндаа үүсч байгаа сөрөг бодол, өөрийгөө шийтгэх зэрэг үйлдлээс сэрэмжлэн аль болох сэтгэл зүйн эерэг байдлаар уй гашуугаа даван туулахад нь чиглүүлэх.

Хүүхдийг үрчлэн авахад анхаарах зүйл

- Хүүхэд үрчлэх асуудлын тухайд хамгийн түрүүнд хүүхдийн хүсэл, сэтгэл ямар байгааг чухалчлан, өөрөө сонгох эрхийг нь хүндэтгэн үзэх хэрэгтэй. Үрчлэн авах гэж байгаа эцэг эхийн асрамжлагч байх чадварыг нь холбогдох засаг захиргааны байгууллагууд үнэлнэ;
- Үрчлэн авж буй тал /асран өсгөх байр, байгууллага, хувь хүн/ доорх шаардлагуудыг хангасан байх хэрэгтэй. Эцэг эх хоёр хамт байх, халуун дулаан сэтгэлтэй, асран хамгаалах зан төлөвтэй, тухайн гэр бүлд ямар нэг хүчирхийлэл бэлгийн дарамтын эрсдэлгүй, гэр бүлийн зөв уур амьсгалтай, үрчлэн авч буй хүүхэдтэй ойролцоо насны хүүхэдтэй бол бүр сайн.

Арван хоёр. Хүүхэд, өсвөр үеийнхэнд сэтгэл зүйн тусламж үзүүлэх техникүүд

12.1. Хүүхдийн насанд тохирсон аргыг сонгож сэтгэл зүйн зөвлөгөө өгнө.

6-12 нас

Өрөөнд зураг зурж болдог ханыг байрлуулж, хүүхдээр сонин уншуулах, зураг зуруулах ба хүүхдүүдийн дунд бүлгийн ярилцлага явуулах.

12-18 нас

Үе тэнгийн хүүхдүүдийн дунд бүлгийн ярилцлага, урлагийн сэтгэл засал, танин мэдэхүй-зан үйлийн сэтгэл засал явуулах.

12.2. Сэтгэл зүйн дэмжлэг үзүүлэх үндсэн технологи

Сэтгэл зүйн хямралыг зохицуулах үндсэн техник нь "Сэтгэл хөдлөлийг тогтворжуулах", "Тайвшрах дасгал" юм.

"Сэтгэл хөдлөлийг тогтворжуулах" техник

- Сонсох, ойлгох;
- Хамгаалалтыг нэмэгдүүлэх: Хүүхдэд аль болох дасал болсон орчинг үүсгэх ба элдэв хэвлэл мэдээллийг багасгах;
- Сэтгэл хөдлөлөө /мэдрэмжээ/ илэрхийлэх: Ингэснээр сэтгэл санаа тайвширч, хүчирхийллийн таагүй дурсамжийг хадгалах нь багасна;
- Хүүхдийн ердийн амьдралын дадал зуршилтай холбоотой орчин нөхцөлийг аль болох ихээр бүрдүүлэх;
- Дэмжлэгийн системийг /гэр бүл, найз, хамаатан, хамт олон/ бүрдүүлэх;
- Сэтгэл зүйн боловсрол олгох: Адил төстэй тохиолдол, сэтгэл зүйн тулгамдсан асуудлыг даван гарсан жишээ, түүхийг ярьж өгөх;
- Байж болох бусад тусламж, үйлчилгээнүүдтэй холбогдох.

Тайвшрах дасгалын түлхүүр ойлголт

"Тайвшрах дасгал"-д: Амьсгалын дасгал, булчин суллах дасгал, төсөөлөн дүрсэлж тайвшрах гэх мэт аргууд багтдаг. Хүүхэд ухамсарт ухаан, ой санамжаа хагас болон бүрэн алдсан, сэрүүн биш, биеийн үйл хөдлөлөө хянаж чадахгүй гэх мэт илэрхий тусгаарлагдмал байдалтай бол тайвшрах дасгал төдийлөн зохимжтой бус.

Амьсгалын дасгал хийх техник. Маш тайван байдалд өөрийгөө оруулахын тулд амьсгалаа хамраараа гүнзгий авахад гэдэс төмбийж, аажуухнаар амаараа гаргахад гэдэс хонхойх ёстой. Энэ дасгалыг 3 удаа хийсний дараа бие чинь ямар байдалтай байгааг маш сайн анзаараарай. Энэ дасгалыг хийх явцад намуухан тайвшруулах хөгжмийн аяыг тавьж болно.

12.3. Хүүхэд, өсвөр үеийнхэнд сэтгэл зүйн зөвлөгөө өгөх ур чадвар

Хүүхдийн дүрслэн ярих эмчилгээний арга

Хүүхэд болон түүний гэр бүлд тохиолдоод буй бэрхшээлийг хүүхэд өөрөө дүрслэн ярих нь уг асуудлыг давж гарахад тустай байдаг. Энэ нь хүүхдийн дүрслэн бодох, ярих, төвлөрөх чадварыг сайжруулдаг билээ. Янз бүрийн гар урлалын зүйл, хүүхэлдэйн байшин, хүүхэлдэйнүүд, элсээр тоглох, хуруун хүүхэлдэйнүүд ашиглан хүүхэдтэй болон хүүхдийн гэрийнхнийг оролцуулан тоглож байх зуураа үг яриа, үйлдэл хөдөлгөөнөөр тэдний мэдрэмжийг гадагшлуулдаг. Хир сайн итгэл үнэмшил үүсгэж тоглож ярилцах тусам хүүхэд ярилцахдаа нээлттэй болдог.

Урлагийн эмчилгээний арга

Зураг зурах, баримал бусад урлагийн бүтээл хийх зэргээр эмчилгээг явуулна. Урлагийн бүтээл хийх нь хүүхдэд төдийгүй насанд хүрэгчдэд ч тустай. Таамаглалаа зурах, дарамттай зүйлийг баримлаар илэрхийлэх, өөрийн зургаар цуглуулга хийх, хувь хүний лого зохиох гэх мэт арга бий. Олон төрлийн утга агуулгатай урлагийн бүтээлээр дамжуулан холбогдож, тэдний оюун санааны ертөнцөд гүн нэвтрэх ба хүүхэд үгээр илэрхийлж чадахгүй байгаа ганцаардал, стресс бүхий дотоод мэдрэмжээ урлагаар дамжуулан илэрхийлэх боломжтой болдог. Будаг, зургийн болон баримлын хэрэгсэл, цуглуулга хийх зүйлс гэх мэт материалаар хангана, энэхүү эмчилгээг хөтөлж буй эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн нь хялбар ойлгомжтойгоор, өдөр өдрөөр эмчилгээний төлөвлөгөөг гаргана.

Хоосон сандлын арга

Энэ аргыг зан үйлийн эмчилгээнд ч хэрэглэдэг боловч уй гашууг тайлахад өргөн хэрэглэдэг. Жишээ нь: Хүүхэд, өсвөр үеийнхэн эцэг эхээ, гэр бүлийн ойр дотны хүнээ, найз нөхдөө алдаж, маш их шаналлыг мэдэрч байхдаа яаж түүнийг илэрхийлэх аргаа олохгүй байх нь бий.

Энэ эмчилгээнд зөвхөн сандал л хэрэгтэй. Өөдөөс нь харуулан нэг сандал байрлуулаад, түүн дээр талийгаачаа сууж байна гэж төсөөлөөд бодож төсөөлж байгаагаа, хэлье гээд хэлж чадаагүй бүхнээ хэлж дотроо онгойлгох буюу тайвшрах арга юм.

Хоосон сандлын аргаар эмчилгээ хийх алхмууд

Танилцуулга: Чиний ... хүчирхийллийн улмаас насан өөд болжээ, чамд гунигтай хэцүү, зүрх зүсэгдэж байвч яахаа мэдэхгүй байгаа. Би чиний сэтгэлийг маш сайн ойлгож байна, чамд тус болох арга бол чи өөрийн дотор буй уйтгар гуниг, мэдрэмжээ илэрхийлэх гаргах хэрэгтэй. Үүний тулд чи энэ сандал дээр талийгаачийг сууж байна гэж төсөөлөөд түүнтэй зүрхнийхээ үгийг ярилцаарай.

Сандал сонгох: 2 ижил сандал байвал сайн. Хүүхэд өөрөө өөрийнхөө суух сандлаа эхлээд сонгоно, ямар байрлалд, ямар зайд тавихаа хүүхэд өөрөө шийдэх хэрэгтэй.

- Тайвшраад, төсөөлөн бодож эхлэх: Нүдээ аниад, өөртөө аль болох тухтай суугаарай, өөрийн амьсгалдаа анхаарлаа төвлөрүүлж, удаан гүнзгий амьсгал аваад удаанаар гаргаарай, бүх биеэ сулла, талийгаачтайгаа юу яримаар байна түүнийгээ бодож төсөөл, бэлэн боллоо гэсэн үедээ ярьж эхлээрэй гэдгийг хэлэх;
- Сандалруу хандан ярьж эхлэх: Эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн хүүхэд хэрхэн гүйцэтгэж байгааг шууд бусаар ажиглана, яриаг нь тасалж, саад болж болохгүй;
- Дууссаны дараа ярилцах: Хэлсэн ярьсан үг бүрийг хэлэлцэхгүй, харин үүнийг хийсний дараа чамд юу бодогдож байна? Ямар мэдрэмжтэй байв? Хэлэхийг хүссэнээ хэлж чадсан уу? гэх зэргийг асууж болно.

12.4. Хүүхэд асрахад зайлшгүй шаардагдах чадвар

Хүүхэд бие махбод, сэтгэл зүйн хувьд үргэлж хөгжиж байдаг, энэ хөгжиж буй бие махбод, оюун санаа нь олон хүчин зүйлийн улмаас тэр дундаа хүчирхийллийн улмаас хөгжил нь саатаж нурна. Хүчирхийллийн дараа хүүхдэд болон хүүхдийн үзүүлж буй хариу урвалд илүү их анхаарал тавих нь зүйн хэрэг. Хүүхдийн аюулгүй

байдалд асран хамгаалагч, түүний сэтгэцийн эрүүл мэнд, сэтгэл зүйн байдал нь тухайн хүүхдийн сэтгэлийн шаналал илааршихад маш чухал нөлөөтэй.

Иймд хүүхдэд үр ашигтай асран хамгаалах тусламж үзүүлье гэвэл асран хамгаалж буй хүмүүс хүүхэд асрах талаар зайлшгүй мэдвэл зохих зүйлүүдийг мэдсэн, энэ талаар тодорхой сургалтад хамрагдсан байх нь зүйтэй, нөгөөтэйгүүр асран хамгаалагч нар өөрсдийн сэтгэцийн эрүүл мэндийн байдлаа бас хамгаалж байх хэрэгтэй.

12.5. Хүүхэд асран хамгаалагч өөртөө анхаарал тавих буюу хүүхэд асран хамгаалагчийн өөрийгөө арчлах чадвар

- Биеийн болон сэтгэцийн хувьд эрүүл байх;
- Тайвшрах техник /амьсгалын болон булчин суллах дасгал/ эзэмшсэн байх;
- Өөртөө үйлчлэх /тогтмол хооллолт, хангалттай унтах, бие биедээ туслах/;
- Найз нөхөд, гэр бүлийн дэмжлэг, урамшууллыг бэхжүүлэх, санаачлах, харилцаа холбоотой байх;
- Сэтгэцийн эмчийн тусламж гэх мэт мэргэжлийн тусламж үйлчилгээг тухай бүр авч чаддаг, мэдээлдэг, холбогддог байх;
- Асран хамгаалагчийн сэтгэл санааны байдал хүүхдэд нөлөөлдөг учир өөрийн айдас түгшилтээ хянаж, хүүхдийн дэргэд тохиромжгүй сэтгэл хөдлөл үзүүлэхгүй байх;
- Хүүхдэд тусламж үзүүлж байхдаа хайхрамжгүй байж эсвэл хэт бөөцийлөн асран хамгаалж, хүүхдийн хийж буй идэвхтэй үйлдлийг тасалж болохгүй. Харин аль чадахаараа эерэгээр нөлөөлөх хэрэгтэй;
- Хүүхдийн янз бүрийн хариу урвалыг ойлгон хүлээн авч, хэвлэл мэдээллээс хол байлгаж, зөв чиглүүлэх хэрэгтэй.

Арван гурав. Зааврыг

- 13.1. Ерөнхий мэргэжлийн эмч.
- 13.2. Өрх, сумын эмч.
- 13.3. Аймаг, дүүргийн сэтгэцийн эмч.
- 13.4. Өсвөр үеийн эмч.
- 13.5. Бусад төрөлжсөн мэргэжлийн эмч ба энэ чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж буй төрийн ба төрийн бус байгууллага байна.